

Sociālā Trīsdalīguma institūts

Haralds Hermanns

SOCIĀLĀ TRĪSDAĻĪGUMA AKTUALITĀTE

Rūdolfs Islers

PARĀDU KRĪZE UN NAUDAS NOSLĒPUMS

Johanness Mosmanns

SOCIĀLI UN ANTISOCIĀLI INSTINKTI.

ASOCIĀCIJA KĀ SAIMNIECISKAS

PAŠPĀRVALDES ORGĀNS

Harald Hermann
AKTUALITÄT DER DREIGLIEDERUNG

Rudolf Isler
SCHULDENKRISE UND GEHEIMNIS DES GELDES

Johannes Mosmann,
SOZIALE UND ANTISOZIALE TRIEBE;
ASSOZIATION ALS ORGAN DER WIRTSCHAFTLICHEN
SELBSTVERWALTUNG;

www.dreigliederung.de

Tulkojums no vācu valodas:
Jūlija Dobrovoļska
www.aplis.lv

Vāks:
Aleksandrs Dobrovoļskis

SOCIĀLĀ TRĪSDAĻĪGUMA AKTUALITĀTE

Lai arī ideja par „sociālo trīsdaļīgumu” ir gandrīz 100 gadus veca, tās aktualitāte nav mazinājusies. Ar to būtu iespējams tikt galā gan ar ekonomisko, gan ar finansu krīzi, kā arī principiāli atrisināt vides problēmas. Šim potenciālam ceļā stāv tā margināla nozīme sabiedriskajā dzīvē, to pazīst tikai nedaudzi laikabiedri. Pēc Pirmā Pasaules kara šī ideja ieguva nopietnu politisku nozīmi, bet vadošās aprindās tā tika uztverta piesardzīgi,¹ un oficiālā vēsture ignorē to līdz pat šodienai. 1989. gadā situācija mainījās, cilvēku prāti atvērās jaunām idejām, un ideja par sociālo trīsdaļīgumu negaidīti iznāca gaismā VDR kā cerīga alternatīva sociālistiskam attīstības ceļam, taču arī tur tā netika īsti uztverta. Tā vietā bijušie baznīcas ļaudis no VDR nokļuva Vācijas valdībā. Abas ar valsti saistītās oficiālās baznīcas veido tās sociālo sirdsapziņu un ar visiem spēkiem balsta centralizēto valsti. Eiropas valstis tuvākajos gados saplūdīs ES supervalstī. Taču arvien konkrētāk kļūstošās „Eiropas apvienotās valstis” kaut vai praktisku, ar pārvaldi saistīto apsvērumu dēļ neizbēgami kļūs arvien totalitārākas, un runa par „**sociāli** apvienoto Eiropu” ir ne vairāk kā abstrakta frāze. Aktuāls piemērs ir plānotā darba garantija visiem ES pilsoņiem zem 25 gadiem. Ka tas

---

¹ Tā, piemēram, Artura Polcer-Hodica grāmatas „Kaizers Karls. No viņa kabineta šefa slepenās mapes” angļu tulkojumā ir teikts: „Rūdolfa Šteinera ‘Memorands par sociālo trīsdaļīgumu’ tika eliminēts.”

praktiski nevar funkcionēt, parādījusi pieredze sociālistiskajos austrumos, kādēļ šādi priekšlikumi sabiedriskajās diskusijās tiek kritizēti, bet diemžēl vienlaicīgi iztrūkst konkrēti, konstruktīvi priekšlikumi sabiedrības dzīves sakārtošanai. Ideja par sociālā organisma trīsdaļīgumu varētu aizpildīt šo tukšumu.

Cilvēka funkcionālais trīsdaļīgums

Kā Rūdolfs Šteiners pamato sociālo trīsdaļīgumu savā darbā „*Die Kernpunkte der sozialen Frage*” („Būtiskie sociālā jautājuma aspekti”, izd. AntropoSofija)? Viņš sāk ar to, ka šim sociālajam organismam, lai tas varētu veselīgi funkcionēt, jābūt trīsdaļīgam līdzīgi dabiskam organismam. Viņš salīdzina sociālo organismu ar cilvēcisko - vissarežģītāko no visiem dzīvajiem organismiem. Šis pēdējais diferencējas nervu-maņu jeb galvas organismā, ritmiskajā sistēmā (sirds un plaušas) un vielmaiņas sistēmā. Visas šīs sistēmas darbojas kopā kalpojot vienam organismam, bet katra darbojas pēc saviem principiem. Tādēļ organismam nav vajadzīga nekāda centrāle, kurai būtu jādirīgē organisma dzīve. Tā dzīve pastāv dzīvajā trīs sistēmu mijiedarbībā! Grāmatā „*Von Seelenrätseln*” („Par dvēseles mīklām”) Rūdolfs Šteiners apraksta to vēl precīzāk: „Pirmām kārtām jāpievērš uzmanība attiecībām starp nervu darbību, elpošanas ritmu un vielmaiņas procesiem, jo šīs darbības formas eksistē nevis blakus cita citai, bet gan cita citā iekšā, tās caurauž cita citu, pāriet cita citā. Vielmaiņa notiek visā organismā. Tā caurauž ritmiskos orgānus (plaušas un asinsrites sistēmu) tikpat labi,

kā nervu orgānus. Piemēram, smadzenes nevar strādāt bez skābekļa un cukura, kurus ražo abas citas sistēmas, bet smadzenes nodrošina nervu-maņu sistēmas darbību. Arī iekšējos vielmaiņas orgānos ir satiekamas visas trīs funkcijas tai mērā, kādā tās ir cauraustas ar nerviem un caurstrāvotas ar asinīm, lai arī tiem ir pašu vielmaiņas funkciju centrāle, kuras uzdevums pastāv noliegtās ķermeņa substances atjaunošanā, uzbūvē. Šis pēc cilvēciskā organisma gūtās atziņas, protams, nedrīkst vienkārši pārnest uz sociālo organismu, bet, ja mēs saprotam sistēmu sadarbības principu dabiskajā organismā, tas var palīdzēt mums jēdzīgi organizēt arī sabiedriskās dzīves sistēmu savstarpējas attiecības.

Dabiskā un sociālā trīsdalīguma salīdzinājums

Saimnieciskajā dzīvē runa ir par preču ražošanu, maiņu un patērēšanu, „kuras iegūst savu vērtību atbilstoši cilvēku vajadzībām”. Šim nolūkam tiek izmantoti dabas resursi, daba izpostīta un cilvēciskajā līmenī tiek izlietoti cilvēku fiziskie un garīgie resursi. Šo noārdošo procesu sabiedrības saimnieciskajā dzīvē var salīdzināt ar fizioloģiski noārdošo nervu darbību cilvēka organismā: „Mēs nesam noārdošos spēkus sevī. Mūsu attīstītā nervu sistēma, mūsu smadzeņu sistēma nepārtraukti darbojas noārdoši”. Tāpat kā smadzenes nevar eksistēt bez vielmaiņas orgānu uzbūvējošās darbības, arī sabiedrības saimnieciskā darbība tiek uzturēta, pateicoties gara dzīves uzbūvējošai darbībai, kas pastāv nepieciešamo ideju ģenerēšanā. „Šī joma aptver visu - no visaugstākajiem

cilvēciskā gara sasniegumiem līdz pat tam, ko cilvēki paveic pateicoties savām fiziskām – labākām vai sliktākām – spējām, ar kurām viņi kalpo sociālajam organismam.” Tātad garīgās dzīves pamatā ir cilvēku spējas un saimnieciskās – viņu vajadzības. Vidū atrodas patstāvīga politiskas valsts dzīve, kas ir aicināta nodrošināt un aizsargāt sabiedrības locekļu vienlīdzīgas tiesības uz pamata vajadzību apmierināšanu.

Uzbūve un noārdīšana

Polaritāte „spējas – vajadzības” atbilst polaritātei „garīgā dzīve – saimnieciskā dzīve”, vai arī vēl vispārīgāk, kas der gan dabiskam, gan sociālam organismam, proti, polaritāte starp „uzbūvi un noārdīšanu”: „Jebkāda attīstība, kas virzās uz priekšu, kādreiz sāk iet arī atpakaļ. Ikvienam kāpinājumam seko kritums, un jebkāds kāpinājums nes sevī krituma tendenci. Tas pieder pie traģiskākiem Jauno laiku cilvēces maldiem, ka no cilvēku apziņas ir izzudis kopsakars starp evolūciju un devolūciju (jeb involūciju).” Tikai tad, ja šis pasaules attīstības pamatlikums tiks atkal ievērots sociālajā trīsdaļīgumā, nepārtrauktais ražošanas kāpinājums radīs savu izlīdzinājumu saprātīgā noārdīšanā! Tā ar dāvinājuma naudas ieviešanu varētu dziedināt neapturamo naudas pieaugumu (vēža augoni) sabiedrības organismā.

Trīs neatkarīgu locekļu dzīva mijiedarbība

Kā trīs sociālā organisma locekļi darbojas kopā, atkal kļūst saprotams salīdzinājumā ar dabisko organismu: arī sociālajā jomā trīs funkcijas norit nevis blakus cita citai, bet cita citā,

un tam nav vajadzīga nekāda ceturta, pāri šim trim stāvoša instance. Tas nozīmē, ka katram no trim locekļiem ir savs gudrības avots un katrā no trim locekļiem divi pārējie iedarbojas no ārpuses. „Šiem trim locekļiem nav jātiek apvienotiem un centralizētiem kādā abstraktā, teorētiskā reihstāgā vai kādā citā vienībā [parlaments, saeimā...]. Katram no trim sociāliem locekļiem jātiek centralizētam pašam sevī, un tikai visu trīs sadarbībā un mijiedarbībā var rasties vienotais sociālais organisms. Reālajā dzīvē šķietami pretrunīgais darbojas kā viens veselums.” Saistošais loceklis starp visu trīs jomu aktivitātēm ir atsevišķais cilvēks.

Cilvēce neapzināti pārkāpusi garīgās pasaules sliekšni

Ideju par sociālā organisma trīsdaļīgumu, kā tā ir izklāstīta minētajā R. Šteintera grāmatā, var saprast ikviens domāt spējīgs cilvēks ar savu veselo saprātu. Tam ceļā var nostāties tikai aizspriedumi. Bet daudzās lekcijās Rūdolfš Šteiners pamato šo ideju vēl dziļāk. Viņš runā par to, ka pašā 19. gadsimta beigās (1898. gadā) visa cilvēce neapzināti ir pārkāpusi garīgās pasaules sliekšni. Tas izraisīja noteiktas konsekvences, jo aiz šī sliekšņa valda pilnīgi citi likumi nekā līdz šim. Cilvēces priekšā nostājās uzdevums iepazīt šos likumus un iekārtot savu dzīvi atbilstoši tiem, citādi tai draudēja neskaitāmas katastrofas.

Jaunais uzdevums pastāv sociālā organisma izveidē, kurā neatkarīgi cita no citas darbotos trīs patstāvīgas sistēmās:

garīgās dzīves joma, saimnieciskās dzīves joma un juridiskās dzīves joma.

„Laikmeta gars pieprasa: Atdaliet citu no citas trīs sociālās dzīves jomas: garīgās dzīves jomu, juridiski- valstisku jomu un saimniecisku jomu, kuras pašlaik ir savītas vienotajā valstī, kas tiek pielūgta kā elks, haotiskā mudžeklī. Citādi cilvēce netiks uz priekšu, jo viss sabirs kopā nevaldāmā haosā. Tas, kas atsevišķam cilvēkam ir viņa zemākā patība, tas cilvēcei kopumā ir „vienotās valsts elks.”

„Nedomājiet, ka tas, par ko šeit ir runa kā par trīsdaļīgo sociālo iekārtu, ir kāds patvaļīgs izgudrojums, ko sacerējuši viens vai divi cilvēki vadoties pēc savām subjektīvām iegribām. Tas ir dzimis no visdziļākajām zināšanām par cilvēces attīstības likumsakarībām, no zināšanām par to, kam jānotiek, lai cilvēce nepaietu garām savām mērķim. Tādēļ jau mēs pašlaik arī esam iestrēguši šajā šausmīgajā [Pirmā] Pasaules kara katastrofā, ka izrādījāmies nespējīgi atpazīt un atzīt savu dabisko spirituālo mērķi. No šī haosa mums ir jāizstrādājas.”

„Var teikt, ka īstenībā jau kopš gadsimtiem cilvēce neapzināti savās svarīgākajās tieksmēs tiecas pēc šī trīsdaļīguma. Viņa tikai līdz šim nav atradusi sevī spēku patiešām to īstenot, un šī spēka trūkuma dēļ ir radies mūsu pašreizējais stāvoklis: posts un nelaime. Bet šodien lietas ir nobriedušas tik tālu, ka jāsaka: tagad ir jāsatver tas, kas tika gatavots gadu simteņiem, un jāizveido veselīgs sociālais organisms.”

Šī ideja jāuzmodina cilvēkos, jo tā dzīvo katrā atsevišķā, lai arī ar atšķirīgu intensitāti. Tai ir jāpiedzimst kā brīvam pašu cilvēku veikumam. Lielais Šteinera nopelns ir bijis nevis izgudrot, bet gan (tikai!), pateicoties bezgalīgi kāpinātai uztveres spējai, atklāt un izteikt cilvēka viscēlākās ilgas, lai arī viņš pats to vēl nezina.

Kā nodrošināt visus ar darbu?

Kā trīsdaļīgajā organismā būtu saprātīgi sakārtojams darba likums? Pamatu veidotu juristu noformulētais likums par cilvēku tiesībām uz darbu, kas gan nesaturētu pašu tiesību aprakstu, bet gan kārtību, ka bezdarba gadījumā cilvēkam jātiek izmaksātai pilnai izlīdzinātai algai. Svarīgi ir tas, ka praktisks šī likuma pielietojums nav vis valsts pienākums, tas pēc izraisītāja principa tiek deleģēts neatkarīgām saimnieciskām apvienībām (asociācijām). Šīs asociācijas vairs nav duālistiski iedalītas darba devējos un darba ņēmējos, bet gan tiek darba vadītāju un darba izpildītāju kopīgi nestas. Tātad atbildība par darba vietām gulstas uz asociācijām, kurām tādēļ arī jā rūpējas par bezdarbnieku atbalstu. Tā kā šie izdevumi vairs nevar tikt novelti uz valsti, asociācijas ir ieinteresētas nodarbināt visas darba spējīgas personības. Vienkāršākais līdzeklis šai ziņā būtu vispārējā darba laika saīsināšana, lai sadalītu darbu uz visiem. Pateicoties saimnieciskās dzīves jomas atdalīšanai no valsts, sociālā atbildība pilnībā pāriet pie saimnieciskām asociācijām. To kompetencē ir nodrošināt ar iztiku visus sabiedrības locekļus – gan strādājošos tieši preču ražošanas jomā, gan garīgā darba

veicējus, gan visus attaisnoti nestrādājošos līdzcilvēkus (bērnus, slimos, invalīdus utt.). Līdz ar to paceļas jautājums par pašreiz valdošās sacensību sistēmas jēdzīgumu, kas piespiež katru novelt bezdarba sekas uz valsti. Ja atbildība tiek solidāri visu asociācijas locekļu nestā, konkurencei vairs nav nekādas jēgas, jo izmaksas paliek pie paša bezdarba izraisītāja, t.i., pie paša uzņēmēja. Šāda iekārta dabiski bremzētu individuālo egoismu, ar ko neizbēgami vēl ilgi būs jārēķinās; turklāt cilvēku savstarpējās attiecībās ienāktu zināms dvēselisks siltums.

PARĀDU KRĪZE UN NAUDAS NOSLĒPUMS

Pretī parādiem ir īpašumi

Kad profesionāļi runā par naudas krīzi un masu mediji to atstāsta, tas šķiet esam ļoti sarežģīti. Īstenībā kopsakarība ir pavisam vienkārša. Pasaulē rodas arvien vairāk parādu. Bet tiem pretī vienmēr ir precīzi tikpat lieli īpašumi (kredīti). Un pastāvīgi un neizmērojami aug ne tikai parādi, bet arī īpašumi. Jo lielāki abi kļūst, jo lielāki procenti un dividendes jāmaksā reālai saimniecībai. Tas paveicams tikai divos veidos: no vienas puses, tai (saimniecībai) arī pastāvīgi jāaug, no otras puses, arvien lielāka savu ienākumu daļa jāatdod kredītētājiem jeb privātajiem lielās naudas īpašniekiem. Tas ir cēlonis tam, kādēļ IVF un ES pieprasa no parādos slīkstošajām valstīm arvien stingrākus taupības pasākumus. Saimniecības (ražošanas) pastāvīgais pieaugums un arvien dziļāka aiza starp bagātajiem un nabagiem ir mūsu laika lielākie vēžveidīgie audzēji.

To it kā nav grūti saprast, bet, ja jautājam, kā tas ir saistīts ar naudu, mēs tūlīt nokļūstam biezā miglā, ko jau zināmu laiku ievēro arī daži uzmanīgi laikabiedri (piemēram, ekonom. prof. *Berndt Senf*). Bet šie laikabiedri nesaskata pamatproblēmu, lai gan tā ir zināma jau deviņdesmit gadus. Pamatproblēma ir tā, ka mēs uztveram naudu kā lietu, teiksim, kā māju. Es varu tajā dzīvot, varu to nopirkt vai izīrēt, vai vienkārši

aplūkot – tā paliek arvien tā pati māja. Ar naudu tas tā nav. Rūdolfš Šteiners pievērsa tam uzmanību savā 1922. gadā nolasītajā lekciju ciklā „Nacionālās ekonomikas kurss” (*Nationalökonomischer Kurs, GA 340*), kas toreiz palika lielākoties nesaprasts.

Trīs naudas veidi

Rūdolfš Šteiners nodalīja trīs naudas veidus: **pirkumu, aizdevumu un dāvinājumu naudu**. Ikdienā mums ir darīšana ar t.s. „**pirkumu naudu**”, kas kā maksāšanas līdzeklis cirkulē, pērkot vai pārdodot kādu preci. Mūsu skaidrās naudas kase un mūsu pasta konts ir brīžiem vairāk, brīžiem mazāk pilns. Šis īslaicīgais īpašums, kas visiem, kuri piedalās pirkšanā un pārdošanā, palielinās vai samazinās, veido pirkumu naudu. Turpretī, ja kādam ir nauda, kuru viņš tuvākajā laikā nedomā tērēt pirkšanai, viņš var to aizdot kādam uzņēmējam. Uzņēmējs to iztērē, pērkot mašīnas, izmaksājot algas utt. Šī nauda aizvien vēl figurē kā pirkumu nauda, bet ir radies arī kas jauns, proti kredīta/parāda attiecības starp kreditētāju un kredīta ņēmēju. Šie ilgstošie īpašumi un parādi tiek iegrāmatoti tāpat kā īslaicīgie maksāšanas līdzekļi, tomēr tie iegūst gluži atšķirīgu niansi. Šo „gluži atšķirīgo” Šteiners sauca par „**aizdevumu naudu**”.

Kāda tad ir atšķirība, ja mēs abos gadījumos runājam par īpašumiem jeb kredītiem un parādiem (vai aktīviem un pasīviem)? Aizdevumu nauda rodas, tās devējam veidojot attiecības ar noteiktu saimnieciskās dzīves dalībnieku,

piemēram, ar uzņēmēju vai banku. Savukārt pirkumu nauda man ir tādēļ, ka citi cilvēki to atzīst un ir gatavi man pārdot preces par šo naudu. Te var skaidri redzēt, ka nauda nav vienkārši kāda nebūt lieta, bet tā pastāv, pateicoties dažādām attiecībām starp cilvēkiem. Tā kā abi minētie naudas veidi it tik principiāli atšķirīgi, būtu loģiski tos arī pārvaldīt dažādi un nodalīt vienu no otra. Mēs to daļēji darām, bet tikai daļēji, nevis principiāli.

Kas ir naudas „radītāji”?

Otra mūsu naudas sistēmas kļūda ir tā, ka visa nauda ienāk saimnieciskajā sfērā kā aizdevumu nauda, turklāt vienmēr apgrūtināta ar procentiem. Šīs naudas „radītāja” ir visa banku sistēma, kas sastāv no centrālajām un komercbankām. Mēdz teikt: „Bankas apgādā saimniecību ar naudu.” Taču tās apgādā ar naudu ne vien reālo saimniecību, bet arī visu spekulatīvās tirdzniecības jomu, kurā pastāvošā nauda tiek vairota bez jebkādas līdzdalības reālajā saimniecībā, t.i., preču ražošanā. Šajā sektorā naudas ir pat daudz vairāk nekā reālajā, produktīvajā saimniecībā. Tātad nauda nerodas saimnieciskajā jomā, pateicoties saimnieciskajam procesam, bet tiek dota saimniecībai no ārpuses. Tas nevar notikt citādi kā aizdevumu naudas formā, un jāpiebilst, ka bankas ir ieinteresētas dot pēc iespējas vairāk kredītu, tādejādi naudu pavairojot, jo katrs kredīts nes tām peļņu. Aiz šī naudas pārvaldīšanas mehānisma stāv valsts, jo naudas radīšana tiek regulēta ar valsts likumiem. Valsts piešķir centrālajai bankai monopoltiesības izdot banknotes un nosaka, ka tikai šis

maksāšanas līdzeklis ir likumīgs. Centrālā banka drukā naudas zīmes un izsniedz tās tikai kā aizdevumu. Uz tā banku sistēma būvē visu pārējo.

Vai var iedomāties arī tādu naudas sistēmu, kurā nauda rastos saimnieciskajā procesā? Rūdolfā Šteinera grāmatā „Būtiskie sociālā jautājuma aspekti” ir teikts, ka trīsdaļīgā sociālā organismā „valsts vairs nepārvaldīs naudu. Šī funkcija pāries pie atbilstošā saimnieciskās dzīves pārvaldes orgāna, jo veselā sociālā organismā nauda nevar būt nekas cits kā norāde uz precēm, kuras ražo citi cilvēki un kuras katrs var atsavināt no kopīgās saimniecības, ja ir nodevis paša radītās preces. Pateicoties naudas cirkulācijai, saimnieciskā joma kļūst vienota. Saimnieciskajā dzīvē netiešā veidā katrs ražo katram. Saimnieciskajā jomā cilvēkiem ir darīšana tikai ar preču vērtību.”

Vai šai ziņā jau kaut kas notiek?

Lai tā nepaliktu tikai tukša teorija, derētu paskatīties, vai nauda kaut kur jau netiek pārvaldīta šādā veidā. Tātad naudai būtu jārodas saimnieciskajā jomā, kur galvenie procesi ir pirkšana un pārdošana: produkti (preces un pakalpojumi) tiek saražoti, pārdoti un izlietoti. Te nauda rodas kā pirkumu nauda. Nav tālu jāmeklē - starp pastāvošajām lokālajām un reģionālajām papildus valūtām ir tādas, kurās nauda kā apmaiņas līdzeklis rodas tieši pirkšanas procesā un tajā arī izbeidzas. Šīs valūtas ir radušās pagājušā gadsimta astoņdesmitajos, deviņdesmitajos gados, kad

valdīja liels bezdarbs, un ir izplatītas angļiski runājošo tautu vidū kā *LETS (Lokal Exchange Trading System)*, bet franču valodā kā *SEL (Système d'échange local)*. Cilvēki, kuriem nav naudas un laika, var piedāvāt savus produktus un pakalpojumus, neapmainot tos ar citiem cilvēkiem tieši jeb bilaterāli, bet multilaterāli, noformējot to kā jebkuru pirkumu ar naudas starpniecību. Visi vienas valūtas sistēmas dalībnieki veido maiņas loku ar aprēķinu centrāli, kurā katrai personai tiek atvērta konts. Par katru pirkumu tiek ziņots aprēķinu centrālei, kurā pirkuma summa no pircēja konta tiek atskaitīta un ieskaitīta pārdevēja kontā. Katrs jauns konts sākas ar 0. Sabiedrība katram iesācējam piedāvā „pirkumu naudas kredītu”, rēķinoties ar to, ka viņš ne vien iegūs preces un izmantos pakalpojumu, bet piedāvās arī sava darba augļus. Līdz ar to ir aprakstīts naudas pirmfenomens, kas ir jebkuras naudas pamatā. Ja manā makā ir naudas zīmes, tad tās nāk no mana konta, kas ir visas kopienas naudas daļa.

Naudas vērtība tiek definēta pēc tā, cik produktu par to var nopirkt. Minētās valūtu sistēmas parasti savos aprēķinos izmanto „darba stundas”, jo tā ir ērtāk aprēķināt piedāvāto pakalpojumu, kā arī preču vērtību. Interesanti, ka Rūdolf Šteiners piedāvāja pielīdzināt naudas vērtību graudaugiem un atvasināt no tās pārējo preču cenu. Graudaugi ir mūsu pārtikas pārstāvis. Līdz ar to mēs uzbūvējam naudas sistēmu uz pašas saimniecības pamatiem, jo tikai pateicoties tam, ka mums ir ko ēst, mēs varam darīt arī visu pārējo.

Lai saprastu šo graudaugu naudu, var iztēloties, kā saimniecībā, kurā naudas vēļ nav, zemnieks iedod kādam kilogramu graudaugu un saņem par to kvīti, kurā rakstīts „1kg graudaugu”. Zemnieks par šo kvīti var nopirkt ko citu, tādejādi palaižot to aprītē, jo arī pārējie cilvēki to atzīst. Tā ir kā reģistrācija vispārēji atzītā naudas grāmatvedībā. Principā naudas vērtība ir atkarīga no tā, vai tā ir visu vienādā mērā atzīta. Tas ir tiesību jautājums, kuru var atrisināt ar līgumisku vienošanos starp visiem naudas kopienas locekļiem. Valsts likumdošana tam nav vajadzīga.

Valsts monopola likvidācija

Ko mēs varam iesākt ar šādi saprastu naudu? Aprakstītajām maiņas sistēmām ir tā priekšrocība, ka tās var sākt ar mazumiņu. Tā var gūt praktisku pieredzi, un sevišķi daudz var mācīties, ja jaunā maiņas līdzekļa vērtība netiek saistīta ar valsts naudu, piemēram, ar eiro, kā daži eksperimentētāji vēl dara. Jo vairāk šīs maiņas sistēmas attīstās, jo vairāk tās stājas konkurences attiecībās ar valsts naudu. Šī konkurence ir visnotaļ veselīga parādība, bet tā ir pretrunā valsts monopolam. Tāpēc reiz būs nepieciešams šo monopolu likvidēt. Tas būs demokrātiskās politikas uzdevums. Tā noteikti uzdursies lielai pretestībai, un, acīmredzot, tikai vēl lielāks posts varēs šo pretestību pārvarēt. Būtībā ir iespējams paralēli pastāvēt valsts un brīvi norunātai naudai. Ir iespējams, ka pati valsts piedalās brīvajā naudā, piemēram, pieprasot nodokļus no šīs saimniecības jaunajā naudā, tādejādi to atzīstot.

Trešais naudas veids

Ja mēs runājam par pirkumu un aizdevumu naudu, tās vēl nav visas iespējamās naudas funkcijas, jo ir vēl nauda, ar kuru mēs neko nepērkam un kuru neaizdodam uz atdošanu. R. Šteiners šo naudu sauca par „**dāvinājumu naudu**”. Ar to tiek finansēta pirmām kārtām visa sabiedrības garīgā dzīve: izglītība, zinātne un kultūra, bērni, veci un slimi cilvēki. Mēs to vienkārši atdodam kādam, jo atzīstam, ka tā viņam ir vajadzīga. Šo naudu maz ievēro, lai arī tā eksistē diezgan lielos apmēros. Tas tādēļ, ka lielākoties mums netiek jautāts, vai mēs atzīstam dāvinājuma nepieciešamību, mēs vienkārši esam spiesti to dot. Caur nodokļiem un citām likumdošanā noteiktām nodevām mums kā saimniecības subjektiem tiek atņemtas lielas naudas summas mērķiem, kuri netieši darbojas mūsu labā, bet kurus mēs kā atsevišķas personas nevaram brīvi noteikt. Pērkot mēs esam brīvi, tāpat arī aizdodot, bet dāvinājumi, kuros cilvēkam būtu jābūt visbrīvākajam, mums lielākoties tiek uzspiesti. Tādēļ būs nepieciešams, lai mēs pamazām brīvprātīgi atslogojam valsti no lielas daļas tās uzdevumu, uz sapratnes pamata paši tiešā ceļā finansējot kultūras pasākumus, kā arī sociālus un ekoloģiskus projektus.

Kā no pirkumu naudas var rasties aizdevumu un dāvinājumu nauda?

Tagad mēģināšu aprakstīt, kā naudu var pārvaldīt, lai no sākotnējās pirkumu naudas varētu rasties aizdevumu un

dāvinājumu nauda. Aizdevumu naudai ir liela nozīme, jo tā padara iespējamās investīcijas, kas ļauj uzņēmumiem kāpināt savu produktivitāti. Ņemot to vērā, saimnieciskā teorija saka, ka naudai vispirms jātiek radītai kā aizdevumu naudai, lai sākumā iekustinātu ražošanu un tad arī patēriņu. Tiek uzskatīts, ka tad, ja nauda tiktu „pumpēta” patēriņā, pieaugtu pieprasījums, bet piedāvājums paliktu nemainīgs. Rezultātā paceltos cenas un tiktu radīta inflācija. Bet inflācija rodas arī tad, kad aizdevumu nauda tiek „pumpēta” saimniecībā, jo uzņēmēji, saņēmuši kredītu, tūlīt izdod to mašīnām un algām. Tas veicina pieprasījumu pirms vēl ražošana tiek iekustināta. Kādā noslēgtā saimniecībā no tā var izvairīties, tikai importējot papildus preces. Arī šim apstāklim R. Šteiners ir pievērsis uzmanību „Nacionālās ekonomikas kursā”.

Ja mēs vadāmies pēc slēgtas saimniecības bez ārējām robežām, kā tas saimniecībā *de facto* ir, naudu nedrīkst radīt kā aizdevumu naudu; tai jārodas kā pirkumu naudai pašā saimnieciskajā jomā. Tādejādi naudas masa vienmēr paliek līdzsvarā ar reāli sabiedrības rīcībā esošo preču un pakalpojumu daudzumu. Kā tādā gadījumā uzņēmēji tiek pie kapitāla, kas viņiem nepieciešams? Slēgtas saimniecības vidē tas ir iespējams, neizsniedzot visu tīro uzņēmumu ienākumu algās, bet laižot to apgrozībā kā pirkumu naudu. Ja mēs to darītu, tad viss nopelnītais tiktu šādā ceļā iztērēts. Aizdevumu nauda ir uzņēmuma rīcībā tikai tad, ja daļa ienākumu tiek ietaupīta. Tad arī daļa ražošanas iespēju paliek brīva un var

tikt izmantota ražošanas līdzekļu iegādei. Te aizdevumu nauda nav primāra, tā rodas sekundāri. Piemēram, naudas kopiena var noteikt augšējo robežu naudas uzkrājumiem pirkumu kontos. Tā var atšķirties privātiem un uzņēmumu kontiem atkarībā no naudas nepieciešamības. Ja kāds sakrāj savā pirkumu kontā naudu virs šīs robežas, tad pārsniegums automātiski tiek pārnests aizdevumu kontā. Šī summa pieder pie ilgtermiņa īpašuma un var tikt aizdota, piemēram, kādam uzņēmumam. Pateicoties šādai grāmatvedības metodei, abi naudas veidi katrā gadījumā ir nodalāmi. Tas ir tikai viens piemērs, kurā var saskatīt principu.

Aizdevumu nauda noveco

Rūdolfs Šteiners runāja par to, ka naudai ar laiku jānoveco un tad jāmirst. Bet viņš attiecināja to tikai uz aizdevumu naudu. Tikai tā ir saistīta ar laiku, tādēļ ka aizdevumi parasti tiek doti uz noteiktu laiku. Turpretī pirkumu nauda katrā pirkuma aktā uzrodas pārdevēja kontā, bet pazūd no pircēja konta. Šteinerā laikabiedrs *Silvio Gesell* (1862 – 1930) ir izvirzījis līdzīgu priekšlikumu. Viņš uzskatīja, ka visai naudai jābūt „zūdošai” un tās daudzumam regulāri jāsamazinās. Galvenā atšķirība starp abiem uzskatiem ir tā, ka Šteiners par attaisnotu uzskatīja tikai aizdevumu naudas pakļaušanu novecošanās procesam. Pēc noteikta laika aizdotā nauda netiek atgriezta aizdevēja kontā, bet pārvērsta dāvinājumu naudā. Protams, aizdevuma devējam ir tiesības pašam noteikt, kādam mērķim nauda tiek dāvināta. Pateicoties šādai kārtībai, īpašumi neglabājas mūžīgi. Šteiners neatbalstī-

ja procentu aizliegumu – ar nosacījumu, ka nerodas % no %, tas nozīmē, ka % netiek uzkrati aizdevumu naudas summai! Pareizā veidā tas ir iespējams tikai tad, ja naudas pārvaldē pirkumu nauda tiek stingri nodalīta no aizdevumu naudas un ja % tiek lietoti kā pirkumu nauda.

Līdz ar to ir pateikts tikai visnepieciešamākais jaunai naudas izpratnei, un daudzi jautājumi paliek atklāti. Taču varbūt ir kļuvis redzams, ka nauda ir kas garīgs, kāds garīgs process, kas norisinās cilvēku starpā, kas būtu jāstudē daudz dziļāk, nekā ir iespējams šajā nelielajā rakstā. Vajadzētu arī saprast, ka studijām jābūt ne tikai teorētiskām, ir vajadzīga praktiskā pieredze, un pie tās mums jāķeras iespējami drīz.

Autors: dr. Rūdolfs Islers, dz. 1937. gadā, pēc vēstures studijām nodarbojās ar Sociālā organisma trīsdaļīgumu. 30 gadus darbojās lauksaimniecībā kā zemnieks, jo gribēja iepazīt šo saimniecības jomu dziļāk. Šobrīd, būdams pensijā, darbojas Rūdolfa Šteinera skolas valdē (Bīles pilsētā) un pasniedz saimniecības mācību 10. klasē.

Johanness Mosmanns

SOCIĀLI UN ANTISOCIĀLI INSTINKTI

levada kurss Sociālajā trīsdaļīgumā

2012. gada 14. maijs

Ļoti cienījamie klātesošie, mīļie draugi,

šovakar gribu sniegt jums Sociālā trīsdaļīguma pamatjēdzienus. Tiem, kuri piedalās mūsu nodarbībās pirmo reizi un ir pārsteidzoši daudz, mēģināšu dot arī pārskatu par divām mana kursa ietvaros novadītām šīs tēmas lekcijām.

Trīs sociālās dzīves jomas

Pirmajā lekcijā esmu runājis par ekonomikas pamatproblēmu un par praktiskiem ceļiem pie solidāras saimniecības. Esmu parādījis, ka noteikta komunikācijas forma ir nosacījums tam, lai katrs atsevišķais cilvēks varētu būt līdzradītājs saimniecības jomā, nevis tiktu izmantots. Runājot par solidāru saimniecību, mēs praktiski nonākam pie nepieciešamības organizēt uztveres procesu, pārvarēt savu – „*homo oeconomicus*” – aklumu. Jo šeit svarīgi ir ne vien saprast, ka saimniecībā katrs lēmums atkarīgs arī no pārējiem, to šodien nojauš pat spekulants, bet radīt reālu iespēju katram cilvēkam ieraudzīt, kā tieši atsevišķi spriedumi un vajadzības mijiedarbojas savā starpā visos iespējamajos virzienos. Esmu nosaucis šādu uztveres orgānu jeb tīklu par „asociāciju” un sniedzis pavi-

sam konkrētus priekšlikumus šajā virzienā. Tad mēs aplūkojām ar ekonomisko jautājumu pavisam cieši saistīto tiesību jautājumu, un jo sevišķi solidārās saimniecības atkarību no jautājuma par īpašumtiesībām. Un sapratām, ka jautājums par īpašumtiesībām jāuzdod pavisam citādi, nekā to dara parasti, jo principā tam nav nekā kopīga ar ekonomisko procesu. Tieši tas ir patreizējā posta cēlonis, jo cilvēki nespēj uzdot sev abus jautājumus – par tiesībām un ekonomiku – atsevišķi. No vienas puses, mums ir saimnieciska problēma, pie kuras būtu jāķeras, izejot no tīri saimnieciskas loģikas, proti, komunikatīvi asociējot dažādus, bieži vien polāri pretējus, redzespunktus. Bet pats par sevi saprotams, ka uz saimniecisko jomu iedarbojas tiesiskā. Un tiesiskais elements uz saimniecisko veselīgi iedarbojas tikai tad, ja mēs nemēģinām tiesiski, ar likumiem, organizēt saimniecību, bet atstājam to pilnībā asociāciju ziņā. Atsevišķam cilvēkam, kas darbojas saimniecības jomā, paša saimnieciskā procesa ietvaros jāizveido pašpārvaldes orgāns, kas viņam reāli ļautu šo procesu pārraudzīt un ar savu līdzdalību ietekmēt. Tam nav nekā kopīga ar demokrātiju. Ja jūs gribēsiet tikai balsot, tikai parlamentarizēt, jūs nekad nenonāksiet līdz pašam saimnieciskajam procesam. Saimnieciskais process neizbēgami aizslīd no jebkuras demokrātijas, jo tas tiecas nevis pēc demokrātijas, bet asociācijas. Savukārt demokrātijai nepieciešams, lai tā netiktu padarīta par ekonomisko instrumentu, bet spētu saglabāt savu patstāvību. Uz kā balstās tiesības un demokrātija, ja neņem vērā, ko mēs personīgi gribētu no abām šīm jomām, bet lietišķi aplūko to būtību? Tiesības (var

teikt arī: tiesiskā apziņa vai taisnīgums) balstās uzskatā, ka ikviens cilvēks noteiktā mērā līdzvērtīgs citiem cilvēkiem. Kad mēs redzam savā priekšā kādu cilvēku, tad uztveram viņu ne tikai kā ekonomisko instrumentu ar kādām īpašām vajadzībām, bet vienlaicīgi jūtam, ka viņam ir kas kopīgs ar visiem pārējiem cilvēkiem. Tiesības balstās tai īpašajā apstākļi, ka atsevišķais cilvēks spēj sajūst katra cilvēka kā tāda vispārējo vērtību. Un jābūt iespējai šo sajūtu izteikt tīrā formā. Tā nevar izpausties tīrā formā, ja mēs piedzejojam tiesībām savas ekonomiskās intereses, ja mēs kļūstam par nabago vai bagāto lobijiem. Nē, mums jāizprot tiesības un saimniecisko procesu pašus par sevi. Tad tiesības būs kā klints, kas nelokāmi, nemaināmi stāv, un saimniecībai ar to būs jārēķinās. Tad saimniecībai būs jārēķinās ar to, ka cilvēki, vadoties pēc savas tiesiskās apziņas, piemēram, teiks: „Likumīgais zemes vai ražošanas līdzekļu īpašnieks ir tas, kurš vislabāk var tos pārvaldīt sabiedrības interesēs, un nevis kāds nejaušs cilvēks, kurš vienkārši piedāvā naudu par to.”

Šodien tiesības šķietami var nopirkt. Savā pēdējā lekcijā es skaidroju, kādēļ tie ir meli, ka īstenībā ar tiesībām netirgojas. Lai arī cilvēki to it kā dara, tomēr reāli notiek pavisam kas cits, jo faktiski tiesības nemaz nevar nopirkt. Tiesībām, es teicu, ir savs patstāvīgs pamats cilvēku jūtās. Vadoties pēc šīs sajūtas cilvēki, piemēram, pielieto spēku, aizsargājot kādu no citu cilvēku vardarbības. Un šo sajūtu neviens nevar nopirkt. Kas tad reāli tiek nopirkts, kādam šķietami nopērkot tiesības uz zemes gabalu vai ražošanas līdzekļiem? Tās nav pašas

tiesības, bet gan valsts aizsardzība. Īstenībā tiek tirgotas valsts vardarbības iespējas. Ja jūs, piemēram, nopērkat zemes gabalu, tad faktiski nopērkat garantiju, ka valsts aizsargās jūsu intereses. Bet tas nozīmē, ka valsts vara nebalstās cilvēku tiesiskajā sajūtā, ka tā nav taisnīga, bet balstās apstākļi, ka esat samaksājis par zemi naudu. Var, piemēram, būt tā, ka tiesiskā sajūta saka: teātris pieder tajā strādājošajiem cilvēkiem, bet, tā kā nekustamā īpašuma fonds ir devis tam naudu, tad valsts aizsargā fondu nevis teātri. Un šī valsts varas atdalīšana no juridiskās dzīves, šī tirgošanās ar tiesībām iedarbojas uz ekonomiku. Saimnieciskajai dzīvei tas nozīmē, ka reālais teātra īpašnieks ir spiests pakļauties fondam, maksājot tam naudu, jo „īpašnieks” nav ieinteresēts pašā īpašumā, viņu interesē tikai nodevas no reālā īpašnieka ienākumiem. Šodien pastāv abstrakts īpašums, gluži teorētisks īpašums, kas īstenībā aizsargā tikai to, kurš grib kaut ko atņemt reālajam īpašniekam, nepiedāvājot viņam par to nevienu paša darbības produktu. Tas ir reālais process. Tā vietā, lai aizsargātu to, kurš ir reāli saistīts ar procesu un ar savām spējām var kalpot sabiedrībai, valsts aizsargā trešo, liekēdi. Mūsu tiesiskā apziņa var būt reālā īpašnieka pusē, taču, ja kāds cits ir samaksājis par šo īpašumu naudu, viņam pienākas valsts aizsardzība, un valsts aizsargā viņu no reālā īpašnieka. Un tas nozīmē, ka faktiski demokrātijas nav.

Tādēļ, no otras puses, mums nav arī kapitālisma, jo kapitālisms nozīmētu, ka reālajam kapitāla pārvaldītājam (kurš ar

to rīkojas, īstenojot ražošanas procesu) ir arī tiesības šo kapitālu pārvaldīt. Bet šodien zem „kapitālisma” nosaukuma mēs esam īstenojuši tieši pretējo. Šodienas situācija ir tāda, ka reālo kapitāla īpašnieku ekspluatē tikai teorētisku īpašnieku sabiedrība! Mēs šodien dzīvojam vienos melos, un es jums parādīju ar īpašumtiesību vēstures palīdzību, kā šie meli ap īpašumu ir radušies, kā tie saistīti ar tiesību pārzinātniskošanu, proti, ka cēlonis tiem ir meklējams trešajā sociālā organisma locekļī, proti, garīgajā dzīvē.

Nav iespējama demokrātija, kamēr tiesības tiek uzskatītas par precī, jo tās ir divas dažādas lietas. Tas skan provokatīvi, bet tā ir realitāte. Cilvēkiem šodien ir maz iespēju vērot reālos procesus, jo viņi aizsedz īstenību ar savām teorijām. Esmu parādījis, no kurienes izriet tas, ka cilvēki nevar saskatīt reālās lietas, ka būtībā „sociālā tirgus sabiedrība” ir psiholoģiska problēma. Sociālo tirgus sabiedrību var saprast tikai, ja saprot mūsdienu cilvēces pamatproblēmu, kas izpaužas pat dažādās psihiskās slimībās. Un šī mūsdienu cilvēka pamatproblēma ir saistīta ar to, ka viņš tikai virspusē ir mūsdienu cilvēks, bet savas dvēseles dzīlēs arvien vēl meklē, tā sakot, Dievu Tēvu (ar to jāsaprot kāda visuvarena būtne ārpus cilvēka). Es teicu, ka lielākā daļa materiālistu meklē Dievu Tēvu. Tieši viņi arvien vēl atrodas reliģijas ietekmē, jo - kā tad viņi domā par pasauli? Tā, it kā no vienkāršā ir attīstījusies visa fenomenu daudzveidība, līdz pat individuālajam cilvēkam. Šī domāšana nav nekas cits kā monoteistiskās reliģijas audzināšanas metožu rezultāts. Šāda attieksme pret pasauli

sēž cilvēku ieradumos daudz dziļāk, nekā viņi gribētu tam ticēt. Un nav svarīgi, vai kāds saka: es neticu Dievam. Tā teikt ir vienkārši muļķīgi. Svarīgi ir tiešām padzīt no savas dvēseles dzīlēm šo instinktīvo tieksmi kā apburtam blenzt tikai uz Dievu Tēvu. Jo tas, ka cilvēki – protams, neapzināti – arvien vēl vērs savas ilgas un cerības pie Dieva Tēva (pie kādas ārējas varas), ir finanšu krīzes cēlonis, tas ir bada cēlonis, tas ir visu karu cēlonis. Piemērojot šo domu sociālajai dzīvei, tas nozīmē, ka cilvēki arvien vēl ilgojas pēc kādas varas, kura no ārpuses noteiktu viņu dzīvi, rīcību, labklājību, intereses un no ārpuses tās saprātīgi sakārtotu, viņi ilgojas pēc kādas „neredzamas rokas” kā liberāļi, vai pēc „stipras valsts” kā sociālisti, vai pēc abiem vienlaicīgi kā neoliberāļi.

Paskatieties, kas šodien ir saimniecība. Viena dabas dieva – Konjunktūras – atklāsme. Un kas šodien ir likums? Senās Romas atklāsme, vienas sekta gudrība. Es parādīju ar Vācijas likumdošanas piemēru (BGB), ka mūsu likumdošana ir senās Romas tempļu gudrības atklāsme, nevis mūsu tiesiskās sajūtas izpausme. Tā vēl nemaz nav saskārusies ar īstu demokrātisku procesu. Bet tā regulē mūsu ikdienas attiecības. Esmu precīzi parādījis, ka mūsu attieksme pret īpašumu ir kādas senas atklāsmes paliekas. No kurienes tā nāk? Tā nāk no cilvēku nespējas nonākt pie dzīvības avota, kas atrodas viņos pašos. Cilvēki nespēj pilnībā saprast un novērtēt garīgā jeb individuālā elementa ietekmi uz dzīvi. Materiālists noliedz garu, bet tas nozīmē, ka viņš pielūdz Dievu Tēvu. Gars tik un tā ir visa īstais sākums. Arī šis

materiālistiskais gars darbojas, un tas iedarbojas uz cilvēkiem tā, ka viņi saka: tur, augšā, sēž Dievs-valsts, viņam jāsakārto mūsu dzīve, viņam jānodrošina mūsu ienākumi, jānosaka mūsu tiesības. Materiālistiskais gars darbojas, kad cilvēki raksta petīcijas, tā arvien no jauna atzīstoties savā nepilngadībā, kamēr izfantazētais centrs, kam cilvēks grib nodot atbildību par savu dzīvi, izaug par „Pasaules virsotni” (*Weltgipfel*). Un tad šai pasaules virsotnei, šai pašu bezatbildības projekcijai ir vara pār atsevišķo cilvēku. Tā var izrīkoties ar viņu kā ar anonīmu „resursu”, bet tai nav varas izmainīt saimniecību uz labo pusi, jo šī saimniecība taču balstās tajā, kā atsevišķais cilvēks attiecas pret patērēšanu un darbu; un tai nav varas radīt taisnīgus likumus, jo tiem būtu jābalstās demokrātijā, t.i., katra sabiedrības locekļa apziņā. Te mēs redzam, ka mūsu sociālā nākotne ir atkarīga no tā, vai mēs saprotam arī trešo procesu kā patstāvīgu uzdevumu, proti, ka mums pašiem jā rūpējas par savu individuālo izglītību, par savu garīgo dzīvi. Ir absurdi, ka šodien izglītību nosaka ekonomika un valsts. Pēc savas uzbūves tā ir vecās, sen pagājušās izglītības izpausme. Tās novecojušās gudrības sēklas tiek sētas arvien tālāk nākotnē un arvien skaidrāk parāda savu nespēju atbilst mūsdienu vajadzībām. To var pārtraukt tikai tad, ja cilvēki pārvaldīs izglītību pēc tās īpašās loģikas, tas nozīmē - absolūtā individuālā brīvībā. Nedz asociācijām, nedz demokrātijai ir nosakāms tas, kā atsevišķam cilvēkam jāveido savas garīgās attiecības ar pasauli. Tikai patstāvīga sava gara nodarbināšana, absolūti neierobežotas uzticēšanās gaisotnē ļaus gan skolniekam, gan skolotā-

jam, gan profesoram gūt viņam nepieciešamo pieredzi, lai pamazām iekšēji pārvarētu ticību ārējai varai. Tāpēc mums jāizveido trīs atbildības formas: komunikatīvi asociatīvā - saimniecības jomā, tiešā demokrātiskā - likumdošanas jomā, un gluži individuālā- izglītības, zinātnes un pētniecības jomā. Tagad es gribu aplūkot šos trīs uzdevumus kopsakarībā, varbūt tad mums izdosies izveidot aptverošu „sabiedrības” jēdzienu. Bet kopsakarības ir ārkārtīgi daudzveidīgas, tādēļ es varēšu izgaismot tās tikai no izvēlētās perspektīvas. Šodien esmu uzņēmis runāt par Sociālo trīsdaļīgumu no noteiktas sajūtas perspektīvas, proti, sajūtas, kas rodas, kad cilvēks apzinās sevi un savu darbību iekļautu kādā jēdzīgā kopsakarībā. Es gribu runāt par sajūtu, kurā ir kāda jēga vai arī nav, un tad noskaidrot, no kā tā ir atkarīga.

Sociālās dzīves jēga

Pieņemu, ka jums ir zināms, ka es biju valdorfskolnieks. Kā valdorfskolniekam tev rodas zināmas grūtības, tuvojoties skolas beigām, vismaz tad, ja valdorfpedagoģija nav vienkārši pagājusi tev garām, bet gan darbojās tā, ka tu tiki, tā teikt, nedaudz „inficēts” ar šīs pedagoģijas impulsu. Tagad ir tā problēma, ka tu nevari tā vienkārši pāriet no skolas profesionālā dzīvē, bet šī pāreja kļūst patiešām par smagu problēmu. Kādēļ? Tādēļ, ka tu sev intensīvi jautā, kādai profesijai patiešām ir jēga? Un ne jau tā, ka tu izsver, kur var nopelnīt vislabāko pensiju. Cilvēks, kurš ir inficēts ar valdorfpedagoģiju, nevar izpildīt jebkuru darbu vadoties pēc izredzēm uz pensiju vai pēc plazmas ekrāna. Viņš sev jautā: ar kādu darbu

es vislabāk varēšu kalpot līdzcilvēkiem? Kā es varu izmantot savu spēku, lai ne tikai gandarītu savu naudas maku, bet arī ziedotu sabiedrībai savus labākos spēkus? Tas, kurš tika inficēts ar valdorfpedagoģiju, neiztiks bez tā, lai neievērotu, ka jautājumam par darba jēgu ir divas puses. Pirmkārt, gribas būt taisnīgam pašam pret sevi, sekot saviem ideāliem un paša gribai. No otras puses gribētos redzēt savus ideālus esam saskaņā ar sabiedrības interesēm. Un abiem jāsanāk kopā. Tas ir jautājums par jēgu: kā ir iespējams sekot maniem pavisam personīgiem ideāliem un tomēr justies saskaņā ar sabiedrības prasībām? Vai citādi: kā Es un sabiedrība var harmonizēt?

No atbildes uz šo jautājumu, galu galā, ir atkarīgs, vai atsevišķais cilvēks var pārdzīvot savu darbību kā jēgpilnu. Bet kā valdorfskolnieks parasti atbild uz šo jautājumu? Viņš apgūst kādu sociālu profesiju: kļūst par skolotāju, dziedinošo audzinātāju vai mākslas terapeitu. Tā ir klišeja, bet tas arī ir pareizi, jo katra klišeja zināmā mērā attēlo realitāti: antroposofu darbības lauks ir sociālas iestādes, darbs ar invalīdiem, skolās, slimnīcās utl. Relatīvi vairāk valdorfskolnieku nekā valsts skolu absolventu apgūst šādas profesijas, jo, dabiski, ir taču jēga palīdzēt slimam cilvēkam! Kā citādi? Bez šaubām tam ir jēga. Un tomēr man lieta izskatījās citādi. Man tas nebija tik vienkārši, jo, atklāti sakot, es nenovēroju antroposofiskajās iestādēs īpašu harmoniju starp Es un sabiedrību. Par iemeslu tam bija tas fakts, ka es pazinu šīs iestādes nedaudz labāk, nekā mani klases biedri. Mans tēvs ir valdorf-

skolotājs un māte bija medmāsa vienā antroposofiskajā klīnikā. Un daudzi paziņas strādā antroposofiskajās iestādēs. Es pats esmu gājis cauri dažādām praksēm šādās iestādēs. Tādēļ es zināju, ka antroposofiskajās iestādēs tiek daudz dāvināts, proti, daudz darba tiek dāvināts. Antroposofiskās iestādes dzīvo no tā, ka daudzi cilvēki dāvina daudzas darba stundas virs parastajām astoņām. Protams, vienmēr ir kādi, kuri ne īpaši cenšas šai ziņā, bet tad citiem jāstrādā jo vairāk. No tā šīs iestādes ir atkarīgas. Un tas mani šausmīgi biedēja, jo es negribēju neko dāvināt. Es gribēju vispirms iegūt kaut ko sev. Man arī nebija nekā ko dāvināt. Kā es varēju dāvināt, kad man vēl nekā nebija ko dāvināt? No kurienes man tas būtu jāņem? Es jutu: ja es tagad ļaušu iejūgt sevi kādā kopienā, es nekad netikšu pie sevis paša. Tad es dāvināšu kaut ko cilvēkiem, bet attiecībā uz garu palikšu vienkārši ticīgs cilvēks, jo es netikšu pie paša atziņām, jo tam vienkārši vairs nebūs laika.

Te jūs varat teikt, ka mans egoisms iztraucēja man apgūt kādu sociālu profesiju. Vēlāk atskatoties, es sapratu, ka priekš manis tas bija pareizs lēmums, jo tieši šī problēma ir kļuvusi par manu profesiju. Šodien es, piemēram, redzu, kā Herdekes slimnīca arvien vairāk iebruc tajās pašās sliedēs kā parastā slimnīca. Viņi arī taisa aprēķinus pēc vispārējā slimnieku skaita. Citādi jau arī nevar būt; ja cilvēkiem ir antroposofu darba ētika, tad viņiem gluži vienkārši nepaliek laika pašiem sevi vēl kārtīgi pārvaldīt vai pat piedalīties solidāras saimniecības uzbūvē. Vismaz to saka mana dzīves

biedre. Viņa ir psihiatrs un agrāk strādāja Herdekes slimnīcā. Viņa saka: „Tas jau ir brīnišķīgi, ko tu stāsti par sociālo trīsdaļīgumu, proti, ka veselības aprūpei pašai sevi jāpārvalda tā vietā, lai tiktu dzenātiem no likumdevēju un farmindustrijas lobiju puses, bet kurā laikā, dieva dēļ, mēs varētu rūpēties par šiem jautājumiem? Mums ārstiem nav laika padomāt pat par to, ko mēs tieši darām. Ir pāris kolēģu, kuri satiekas reizi nedēļā, lai palasītu Šteineru, bet tā jau vēl nav brīvā gara dzīve!

Tas patiešām ir apburtais loks. Tā kā cilvēki netiek kopt sociālās attiecības, tā kā viņi nespēj radīt savstarpējas intereses un atzišanas sfēru, tādēļ arī nenāk nauda, kas būtu vajadzīga, lai varētu mazāk strādāt. Jāgriežas pie slimo kases. Bet tā, savukārt, zog cilvēkiem laiku un turklāt tiesības uz pašnoteikšanos. Tagad ārstam vairs nemaz nav laika meklēt jaunus ceļus, un šajā laikā, kura viņam nav, viņš arvien vairāk darbojas pēc svešām norādēm, jo citādi jau kase nemaksā. Un tā patiesībā slimnīca kļūst arvien mazāk antroposofiska. To jūs varat pārnest uz valdorfskolām un citām antroposofiskām iestādēm. Kolektīvs nokļūst velna ritenī tādēļ, ka cilvēki domā, ka var īstenot sevi vienīgi ar sava darba izdāvināšanu!

Es negribu aizstāvēt egoismu, bet sociālā dzīve tomēr ir sarežģītāka, nekā mums varbūt gribētos ticēt. Var gadīties, ka, ja es tikai ignorēju savu egoismu, tad es nemaz nedarbojos sociāli. Turklāt egoisms tad arī nekur nepazūd, tas izlien kādā citā vietā, piemēram, it kā dāvinot savu darbu cilvēks sāk slepeni, instinktīvi pret to sacelties, tad viņš sāk ienīst arī

cilvēkus, kuru labā it kā strādā, un, visbeidzot, viņš jau arī īsti nedāvina. Viņš vienkārši grib neuzkrītoši, tā teikt, „godīgi rakt savu dobīti” un saņemt par to algu – vienalga no kā -, daudz neinteresējoties par plašākiem jautājumiem; cits varbūt grib arī iegūt atzinību, iztaisīt karjeru vai tml.. Tas bieži vien notiek gluži nemanot.

Cilvēka dvēseles pamatspēki

Kas toreiz norisinājās manā dvēselē un kas tā vai citādi norisinās katrā dvēselē, to shematiski var attēlot šādi:

Dvēsele

Kopiena

Es

Manā dvēselē attīstījās divas tendences: no vienas puses, es ilgojos apvienoties ar citiem cilvēkiem, atrast kādu uzdevumu cilvēku kopienā, no otras puses, es gribēju zināma mērā noslēgties, būt tieši „Es” pats. Tas notiek katrā dvēselē tādā vai citādā veidā. Jūs jau paši to zināt. Manā gadījumā tas iedegās šajā punktā, varbūt cits cilvēks konfliktu starp sabiedrības un personīgajām interesēm piedzīvo kādā citā momentā.

Šīs divas cilvēka dvēseles tendences - „sociālo instinktu” un „antisociālo instinktu” -Rūdolfs Šteiners sauc par „sociālās dzīves pirmfenomenu”. Viņš uzskata, ka visus apcerējumus par sociālo dzīvi jāsāk tieši ar to. Saprast pārējās sociālās dzīves puses, jo sevišķi Šteinera ideju par sociālo trīsdalīgu-

mu, var tikai tad, ja šajā apcerējumu sākumpunktā skaidri apzinās viņa domāšanas principiālo īpatnību: Rūdfam Šteineram neviens no abiem instinktiem nav ne labs, ne slikts. Sociālais instinkts var tikpat labi darboties negatīvi, cik antisociālais - pozitīvi. Jautājums par to, kas sociālai dzīvei ir veselīgi un kas kaitīgi, rodas, kā mēs tūlīt redzēsim, pavisam citā līmenī. Bet fakts, ka abi instinkti pastāv, ir vienkārši jāpieņem. Mūsu simpātijas, protams, pieder „sociālajam instinktam”, taču Šteineram antisociālais instinkts ir dzīvē tikpat svarīgs kā sociālais. Viņš to paskaidro ar domāšanas piemēru, sakot: „Ja cilvēks nebūtu antisociāls, viņš nemaz nevarētu domāt. Cilvēkam piemītošais antisociālais instinkts ir priekšnosacījums spējai domāt.” Viņš arī paskaidro, kādēļ domāšanas priekšnosacījums ir antisociālais instinkts: kad divi cilvēki atrodas viens otram pretī un viens no tiem runā, tad otrs iemieg. Tas, kurš klausās, iemieg. Viņš jūtas noguris. Ja viņš grib palikt nomodā, tad viņam iekšēji jāaizstāvēs pret runātāju. Viņam jānostāda pret cita domām savējās. Viņam jāapliecina pašam sevi savās domās, lai neiemigtu cita domās. Viņam jāspēj just antisociāli.

Pavērojiet, kā tas notiek mūsu starpā. Es visu laiku runāju. Jūs drīz vien sajūtīsiet nogurumu, ja es tā turpināšu. Jūs negribat, lai es jūs iemidzinu, un tādēļ iekšēji pretojaties manām domām. Jūs pretojaties ar to spēku, kas ļauj jums noturēt savu domu, aizstāvēt to pret manējo. Nevar vienmēr būt sociāls; vienai tendencei ritmiski jānomainās ar pretējo. Tam tā jābūt. Cilvēkam ir tendence iemigt citos. Uz tās

balstās visas totalitārās sistēmas, arī mūsu patreizējā sistēma. Bet nākotnē cilvēks vairs nedrīkstēs tik vienkārši iemigt citos; viņam būs jāizstāv sevi, lai, balstoties savā Es, radītu kārtību un izprastu sociālo dzīvi. Tas nozīmē, ka antisociālais instinkts nepieciešams, lai viņš kļūtu pilnīgs cilvēks.

Cilvēka cienīga kopiena ir tā, kas rēķinās ar cilvēku, kuram piemīt arī antisociāli instinkti. Tādēļ cilvēka cienīga kopiena nekad nevarēs būt tā, kas nodarbina tikai sociālo instinktu. Ja savai kopdzīvei mēs nodrošinām tādu formu, kas var uzņemt tikai sociālo instinktu, tas tā nemaz nav „sociāla”. Iedomāsimies, ka invalīdu iestādē kopēji strādā katru dienu 10 stundas. Šajā laikā viņiem jāvadās pēc aprūpējamo cilvēku vajadzībām, ne savējām. Var teikt, šis darba laiks ir tik specifisks tieši tāpēc, ka tas pilnībā tiek veltīts cilvēku aprūpei. Jo sociālāks ir šis darbs, jo labāk tas sasniedz savu mērķi. Te, tātad, cilvēkam jāsaistās ar citu cilvēku, izmantojot savu sociālo instinktu jeb dziņu. Taču viņš nevar to darīt ilgāk par 10 stundām! Tas nav iespējams, jo piesakās iekšējais cilvēks. Katram no mums, lai saglabātu sevī cilvēku, kādā brīdī jāsaik pretoties citu pretenzijām uz mūsu sociālo dziņu. Jābūt iespējai sekot arī savām interesēm, apmierināt pašas vajadzības. Jābūt iespējai nodarboties ar lietām, kuras skar tikai mūs pašus. Pretējā gadījumā mēs sākam iekšēji sacelties pret sevis veltīšanu citu vajadzībām. Tātad antisociālais instinkts piesakās tieši tajā brīdī, kad būtu jādarbojas sociālajam instinktā! Tāda ir pārspīlēti ilga darba laika un

darba ētikas, kas izriet no pamatīgi pārprastas antroposofijas, konsekvence. Sfērā, kur cilvēkam reāli jāsaistās ar citu, kur reāli jādarbojas sociālajā dzīvē, viņš tomēr nav pilnībā klātesošs un varbūt pat izjūt aplēptu antipātiju pret cilvēkiem, kuru vajadzības tam jāapmierina. Ja Jūs gribat balstīties tikai uz sociālā instinkta, tad patiesībā tiek pastiprināts tieši antisociālais. Vēl precīzāk sakot, jūs paši darbojaties antisociāli, ja pieprasāt no saviem līdzcilvēkiem sociālu izturēšanos. Padomājiet, kas patiesībā slēpjas aiz mūsdienās tik ierastajām sociālajām prasībām. Te aiz katra stūra glūn antisociālais instinkts, jo tajā mirklī, kad mēs pieprasām otram cilvēkam būt sociālam, mēs paši rīkojamies antisociāli.

Cilvēki šodien kļūst arvien antisociālāki, un tam ir dziļa jēga. Viņiem jākļūst antisociālākiem, lai kādreiz sabiedrība varētu tikt būvēta no atsevišķu cilvēku brīvas iniciatīvas, lai kārtību vairs nenoteiktu kāds no augšas. Tādēļ tuvākajā laikā egoisms kļūs arvien spēcīgāks, un cilvēki kļūs arvien antisociālāki. Nav nekādas jēgas pelt egoismu vai dusmoties uz to. Mēs taču nevaram iznīdēt antisociālo instinktu. Jautājums ir par to, kā iekārtot dzīvi, lai antisociālais instinkts mūs nesagrautu? Jo pašlaik tas grasās iznīcināt cilvēcisku eksistenci. Kāda forma jāpieņem mūsu sociālajai dzīvei, lai pie vārda tiktu gan sociālais, gan antisociālais instinkts, lai abi harmoniski papildinātu viens otru, nevis apkarotu?

Kas ir „sabiedrība”?

Īsta sociāla kopiena neveidojas no instinktiem, bet tā, ka atsevišķais cilvēks, no vienas puses, apzinās sevi saskaņā ar kopienas interesēm, bet, no otras puses, saņem no kopienas to, kas ir vajadzīgs viņam pašam. Te jēdziens „sociāls” tiek saprasts augstākā līmenī un **integrē** abus augstākminētos instinktus jeb dziņas. Šī jēdziena nozīme atšķiras no tā, kas tiek lietots, apzīmējot „sociālo” profesiju. Šajā, augstākajā, līmenī ar „sociālu” ir domāta visa sabiedrība un tās dzīves veids. Un tā ir atbilde uz jautājumu, kā sociālais un antisociālais instinkts var harmoniski darboties vienā veselumā?

Ja gribam uz to atbildēt, var pamanīt, ka tikko esmu pieļāvis rupju kļūdu. Esmu vidū uzrakstījis „dvēsele, norādot, ka dvēselei piemīt divi instinkti: tā ilgojas pēc kopienas, bet vēlas arī dzīvot sev. Tāpēc esmu uzrakstījis divus šiem instinktiem atbilstošus jēdzienus, proti, vienā pusē „kopiena”, otrā „Es”. Līdz ar to esmu radījis ilūziju. Kas tad īsti ir „kopiena”? Un kas ir „Es”? Sākotnēji man pat nav skaidrs, kas tas ir. Es apzinos tikai procesu savā dvēselē, proti, abas dziņas. Es pazīstu tikai šīs abas tendences, bet to mērķi man nav doti. Ja šo dziņu mērķi jau būtu sasniegti, es tās nemaz nejestu. Tātad - sākumā mēs vēl īsti nezinām, pēc kā tiecas šīs dziņas. Vai varbūt jūs varētu atbildēt uz jautājumu, kas ir kopiena un kas ir Es? Diez vai, bet jūs noteikti piekritīsiet, ka sajūtat sevī šīs divas tendences. Mēs sajūtam tās brīdī, kad sākas to konflikts. Es pats esmu sācis ar šādu konflikta gadījumu. Es pretojos tam, lai nodotos kopienai, jo gribēju

kaut ko arī sev. Pēc tam es vispārināju šo savu pārdzīvojumu. Tātad, ja es rakstu „kopiena” un „Es”, tas ir tikai manas dvēseles pārdzīvojuma vispārinājums, abstrakcija. Pagaidām tie ir pilnīgi tukši jēdzieni.

Tātad - mēs varam teikt sekojošo: konfliktā, kurā uzliesmo manas sajūtas, norisinās īstās kopienas un īstā Es sadursme. Īstā kopiena un īstais Es nonāk konfliktā, un manas sajūtas ir šī konflikta atspulgs. Tā kā tas ir īsts konflikts, es jūtu, ka jāpaliek uzticīgam sev, tātad es pārdzīvoju savu antisociālo instinktu. Ja mēs gribam samierināt abas dziņas, ja gribam atrisināt šo konfliktu katrā atsevišķā gadījumā, mums zināmā mērā jāieskatās aiz dvēseles, lai atrastu īstos spēkus, kas reāli iedarbojas uz dvēseli. Mēs nevaram operēt ar abstraktām domām, bet tikai ar reāliem spēkiem, kuru samierināšanu dvēsele pieprasa. Lai kopiena un Es patiešām rastu saskaņu, lai apmierinātu dziņas, mums jāoperē ar īstiem spēkiem, nevis ar abstraktiem jēdzieniem par mūsu sajūtām. Tādēļ izšķirošais jautājums skan šādi: kā mūsu domāšana var būt kas vairāk par dvēseles izpausmi, kā mūsu domāšanā var ienākt īstenība, kas darbojas dvēselē kā dziņas, kā mūsu ilgu mērķi – „kopiena” un „Es” – var iegūt skaidri noformulētu saturu, lai nepaliktu tukša abstrakcija?

Kā „kopiena” ir definēta manā tēlā? Tā ir definēta kā „Es” pretstats. Un tāpat arī otrādi. Ja jūs gribat to noformulēt pozitīvi, tad jāsaka: šī ir tukša cilvēciskās pašapziņas forma. Es sāku apzināties sevi, un šis apzināšanās process izpaužas pretstatu pāri: „Es” un „kopiena”. Apziņai piemīt dialektiska

forma, un, kad vien mēs sastopam šādus dialektiskus jēdzienus, mums ir darīšana ar cilvēciskās apziņas izpausmi. „Gars un matērija”, „cilvēks un pasaule”, „labais un ļaunais” – tās visas ir tukšas cilvēciskās pašapziņas formas. Tas ir brīža vispārīnājums, kurā notiek apzināšanās. Kas kuru reizi iededz apziņu, kas, piemēram, ir „matērijas” vai „ļauņuma” konkrētais saturs, tas pilnībā atrodas ārpus šiem jēdzieniem. Un tomēr tas iededz mūsu apziņu. Tas nav manā apziņā, tomēr iededz to. Kā tas var ienākt manā apziņā? Kā lai es tieku no abstraktās domāšanas pie praktiskās? Tas ir mūsu sociālās nākotnes izšķirošais jautājums, jo katrs cilvēks arvien uzstājīgāk tiek aicināts kļūt par sabiedrības līdzveidotāju, un tas nozīmē, ka viņš nedrīkst savas dziņas tikai izjust, viņam jāiepazīst arī savu dziņu mērķi. Viņam jāsaprot, kā, no vienas puses, veidojas kopiena un, no otras puses, kā sevi realizē konkrētais Es. Tādēļ sociālais jautājums ir pamatā garazinātnes jautājums. Te jums ir sociālā jautājuma iekšējā saikne ar antroposofiju. Kā lai es attīstu savu domāšanu, lai tā būtu kas vairāk par pašspoguļošanu, lai tā atvērtu man acis uz kopienas veidojošiem spēkiem, kas atrodas ārpus manis, lai tā ne tikai teoretizētu par Es, bet palīdzētu pieņemt konkrētās individualitātes, kas atrodas man pretī, būtību?

Māksla skaitīt līdz trīs

Mūsu pašapziņa atspoguļojas divniekā. Šo divnieku mēs uztiepjam īstenībai. Un liela sociāla problēma rodas no tā, ka mēs uztiepjam dzīvei savas tukšās formas, ka gribam pārvarēt sociālās problēmas ar jēdzieniem, kuri tieši izslēdz šādu

iespēju, kuri abstrakti skandina: „Es” un „kopiena”. Tā mēs tikai paši spoguļojamies. Savukārt īstenība balstās trijniekā, un cilvēks nenonāks pie īstenības agrāk, pirms nesāks domāt trijnieku. Antroposofija ir māksla skaitīt līdz trīs. To jūs varat pieņemt kā vienu no antroposofijas definīcijām. Antroposofijai ir tautas pedagoģijas raksturs, un principā tā neprasa neko citu kā attīstīt spēju skaitīt līdz trīs. Es, protams, esmu gatavs tam, ka jūs uzskatīsiet šo domu par pilnīgi traku. Daži no jums teiks, ka viņi pilnīgi noteikti prot skaitīt līdz trīs. Varbūt kāds no klātesošajiem prot skaitīt arī līdz četri vai pieci, vai pat līdz tūkstošim, vai miljonam. Tas, protams, ir jauki, bet, ja jūs gribētu man parādīt, kā jūs skaitāt, tad pierādītos, ka īstenībā jūs protat skaitīt tikai līdz divi. Attiecībā uz sociālo dzīvi jūs tomēr skaitāt tikai līdz divi, proti, ja vienkārši virknējat skaitļus vienu pie otra līdz tūkstošim un tālāk. Es gribu jums to nodemonstrēt:

Tagad es saskaitīšu jūs. Cik cilvēku šeit ir? Viens, divi, trīs, četri, pieci, seši, septiņi utt. – tā es varu jūs saskaitīt. Uz kā ir balstīta šī skaitīšana? Tā balstās uz katras mana rādāmā pirksta kustības, ar kuru es noliedzu tā cilvēka individualitāti, kuru pieskaitu citiem. Man jāignorē tas, kas padara katru atsevišķo cilvēku par īpašu būtni, lai saskaitītu visus kopā; man jāskatās uz to, kas visiem ir kopīgs, tāpat kā es varu saskaitīt galdus vai krēslus, tikai izveidojot virsjēdzienu „mēbeles”. Bet ko tad es rezultātā iegūstu, kad jūs šādi saskaitu? Ja jūs būtu cūkas, piedodiet man šo salīdzinājumu, tad pietiktu jūs vienkārši saskaitīt kopā, lai iegūtu cūku

ganāmpulku, kopienu. Ar cilvēkiem es tā nevaru darīt. Ja es saskaitu vienu, divus, trīs, četrus, piecus un tā tālāk cilvēkus, tad es neiegūstu cilvēku kopienu, jo esmu tos kā cilvēkus izslēdzis. Tad es iegūstu tikai cūku ganāmpulku. Tieši specifiski cilvēcisko man jānoliedz, lai varētu saskaitīt cilvēkus. Tas, ka tā ir individuāla, vienreizēja būtne, piešķir viņam cilvēcisku kvalitāti, kā arī piešķir cilvēka tiesības, cilvēka godu. Ja es skaitu, tad manā priekšā ir noteikta ķermeņu masa, un rodas jautājums, kas šo masu padara par cilvēku kopienu. Te jābūt kaut kam vienojošam, kas nenoliedz indivīdu, bet saglabā to un pat veicina. Tāpēc sociālās dzīves kontekstā es patiesībā vienmēr skaitu tikai līdz divi, arī tad, ja it kā skaitu līdz tūkstotim, jo lietoju tikai jēdzienus „jūs” un „Es”. Sociālās dzīves nozīmē es neko vairāk arī nedaru, kad skaitu cilvēkus kopā. Es ietveru vienā redzeslokā un nolieku sev pretī „kopienu” un „Es”, un šādi arvien vēl esmu paša apziņā radītās abstrakcijas gūsteknis. Tā es nevaru nokļūt pie kopienu veidojošiem spēkiem ārpus manis.

Var gadīties, ka šādā apziņā, kas saprot tikai skaitli divi, sevi grib izdzīvot sociālais un antisociālais instinkts. Kā šādā apziņā dzīvo sociālais instinkts? Pirmkārt, cilvēks var identificēties ar kādu kopienu, ar kuru viņam ir viena vai dažas kopīgas pazīmes. Galvā abi tiek saslēgti kopā. Es varu teikt: esmu baltādainš cilvēks, jūs arī: tas mums ir kopīgs. Tātad tas mūs apvieno. Tā cilvēks identificējas, piemēram, ar balto rasi. Vai ar vīriešu dzimtu. Vai ar Antroposofisko biedrību. Jūs visi esat antroposofi, un es varu ar jums identificēties.

(Kāda klausītāja replika: „Es neesmu antroposofs!“)

Ko? Jūs neesat antroposofs? Tādā gadījumā mums, diemžēl, jālūdz jūs pamest šo telpu. (Smieklī.) Jūs smeجاتies, bet šis ir tieši tas punkts, kurā rodas rasisms, nacionālisms un visi pārējie ļaunie gari. Ja sociālie un antisociālie instinkti ienāk pilnīgi dialektiskā apziņā, tad rodas rasisms. Tas nozīmē, ka cilvēks abstrakti identificējas ar kādas grupas vispārējo pazīmi un izdzīvo savu sociālo instinktu, vienlaicīgi ienīstot citu grupu, jūtoties savā naidā pārāks par to un šādi izdzīvojot savu antisociālo instinktu.

Tātad - ar dialektisku apziņu mēs nemaz nevaram būt cilvēku kopiena, kurā sociālais un antisociālais instinkts harmoniski sadarbotos. Kādu tad kopieni mēs īsti meklējam? Šodien, kad ikviens cilvēks ir atsevišķs Es, kopiena vairs nevar tikt veidota uz individualitātes rēķina. Tādēļ mēs meklējam kopieni, kuras saturs un mērķis ir Es, bet kura arī vienlaicīgi ir Es izpausme. Mēs meklējam kopieni, kas nes Es, un Es, kas nes kopieni. Mēs nemeklējam izšķīšanu vienam otrā, bet imanenci. Un imanence jeb reāla Es un kopienas sadarbība abstraktas identifikācijas vietā mums izdosies tikai tad, ja mēs pakāpeniski ielaidīsim savā apziņā trīsvienību. Tas nav mana apgalvojuma dēļ, bet tādēļ, ka tiešām, no vienas puses, kopiena balstās trīs procesos un, otrkārt, indivīds vienmēr izdzīvo sevi trīskārši. Īstenība balstās trīskāršā spēku kopdarbībā, nevis duālismā. Duālisms ir tikai mūsu pašu apziņas atspoguļojums, un mēs noslēdzamies no īstenības,

kad uztiepjam tai savas apziņas formu, nevis attīstām šo formu, vadoties pēc īstenības.

Ja mēs atsakāmies, pirmām kārtām, no teoretizēšanas un ideoloģizācijas un iesaistāmies ārējā īstenībā, tad atduramies pret trīsvienību un punktiem, kuros Es ar kopienu tiešām saskaras tā, ka katrs atsevišķais, tikko sācis apzināties šos punktus, kļūst par sociālās dzīves līdzveidotāju daudz plašākā mērā nekā tas, kuru varam iedomāties stāvam aiz tādiem tukšiem jēdzieniem kā „līdznoteikšana”. Es gribu sniegt jums tikai sākotnēju, maigu šī fenomena tēlu, nevis teoretizējot, bet vienkārši raksturojot dzīvi: vispirms aplūkojot Es no sociālās puses un tad otrādi - no Es puses pievēršoties kopienai.

Cilvēka individualitātes piedzimšana

Varbūt kādam no jums pēdējā laikā laimējies turēt rokās jaundzimušu bērnu? Iztēlojieties šādu jaundzimušo, kā viņš guļ jūsu rokās, tik vājš un atkarīgs. Un tagad iedomājieties, kas notiek, kad viņš ir jau pāris nedēļu vecs, un jūs tuvojaties mazulim ar zvaniņu. Viņš smejas. Kad paiet vēl kāds laiciņš, viņš jau tver zvaniņu ar rociņu un krata to, cik vien spēka. Tātad - viņš arvien spēcīgāk reaģē uz tiem kairinājumiem, kas nāk no apkārtējās pasaules. Tā viņš atdarina arī to, ko pieaugušais runā viņa klātbūtnē. Kā mēs varam to raksturot? Bērns uzņem no savas vides to, kas var rosināt gribu un ko griba viņa ķermenī var pārveidot par spēju. Tas nenotiek patvaļīgi, kad bērns vingrina acis ar kādu spožu priekšmetu,

pirkstiņus varbūt ar atslēgu saišķi, ausis ieklausoties mātes balsī. Tas palīdz viņam iejusties šajos orgānos, pamazām mācoties redzēt telpiski, arvien veicklāk kustināt pirkstiņus un ar muti atdarināt mātes teiktos vārdus. Šādā veidā viņš pakāpeniski iekļūst savā ķermenī. Tātad - mēs varam teikt, ka šis mazais bērns ir atkarīgs no tā, ka satiek tieši tādus pieaugušos, kuriem var tiekties pretī ar savu gribu, kuri māc piedāvāt bērnam to, kas ir piemērots, lai rosinātu viņa aktivitāti. Šo attiecību formu, kad viens kaut ko piedāvā, otrs to uztver un pamazām caurstrāvo ar paša garu, pārveido ar savu gribu, apgūst, padara par savu un iekustina tālākai darbībai, to es saucu par gara dzīvi. Aizmirstiet, lūdzu, uz brīdi visas teorijas, kuras esat dzirdējuši par gara dzīvi un ņemiet vērā, ka tagad par gara dzīvi es saucu tikai to, ko nupat esmu aprakstījis un ko katrs no jums pats var novērot. Es rakstu to uz tāfeles zem „kopienas”.

Tā mēs kādu brīdi spēlējamies ar bērnu, un tad vienā mirklī viņš sāk kliegt. Viņam kaut kā trūkst, ir jāapmierina kāda no ķermeņa vajadzībām. Varbūt viņam vajag paēst vai nomainīt autiņu. Šajā brīdī viņš ir atkarīgs no pavisam kā cita par pirmīt raksturoto. Šajā brīdī viņš ir atkarīgs no tā, vai kāds pieaugušais pievērsīsies nevis bērnam, bet dabai – šī bērna interesēs, ņemot vērā viņa vajadzības. Viņa interesēs ir, lai pasaulē kāds no cilvēkiem pievērstos dabai, varbūt iesētu burkānus, novāktu ražu, pārstrādātu to un aiztransportētu tur, kur bērns var to apēst; vai varbūt iesēj linus, pārstrādā tos diegos, noauž audumu utt., kamēr bērnam ir autiņš. Šo

atkarības formu es saucu par saimniecisko dzīvi. Tātad - ar vārdiem „saimnieciskā dzīve” es apzīmēju tās attiecības, kad cilvēki komunicē netieši, kad daba kļūst par viņu starpnieku, kad bērns ir atkarīgs no tā, vai kāds cilvēks var pievērsties dabai, domājot par bērna vajadzībām un komunicējot ar bērnu caur pārveidoto matēriju. Lai ko jūs vēl neuzskatītu par saimniecību papildus minētajam, ar vārdiem „saimnieciskā dzīve” es šobrīd apzīmēju tikai nupat raksturoto, ko katrs no jums var pieredzēt kā ārējās pasaules realitāti. Es rakstu uz tāfeles arī „saimnieciskā dzīve”.

Var gadīties, ka bērns neatrod ne vienu, ne otru. Var gadīties bērns, kurš nesastop pieaugušo, kurš varētu rosināt viņa vēlmi atdarināt, un nevienu, kurš būtu gatavs locīt savu muguru, pārstrādājot dabas veltes, lai viņu pabarotu. Jūs zināt, ka patlaban miljoniem bērnu nav iespēju ne mācīties, ne paēst, viņi nevar paēdināt nedz savu miesu, nedz garu. Tajā mirklī, kad bērnam iztrūkst garīgā un saimnieciskā dzīve, viņš kļūst atkarīgs no kāda trešā spēka, kas ir pavisam citas dabas fenomens nekā pirmie divi. Tad viņš ir atkarīgs no tā, vai cilvēki viņam apkārt ir attīstījuši zināmu sajūtu par cilvēka dzīves vērtību. Tad viņš ir atkarīgs no tā, vai pietiekami lielu cilvēku skaitu pārņems sajūta, ka tas nav taisnīgi – jo viņš taču ir cilvēks -, ja šis bērns nesastop ne audzinātāju, ne kādu, kas viņu pabarotu. Tas nav taisnīgi -, ja cilvēks nesaņem to, kas ļauj viņam būt cilvēkam. Mums šim fenomenam ir skaisti apzīmējumi: „taisnīguma sajūta” un „taisnīguma jūtas”. Un pati valoda atklāj mums, kāpēc šī trešā attiecību

forma ir pavisam kas cits nekā abas pirmās levērojiet, lūdzu, ka ar „tiesisko dzīvi” es nedomāju neko citu kā to, ko esmu tikko aprakstījis un ko jūs paši vienā vai otrā gadījumā varat novērot dzīvē. Vidū, zem vārda „Kopiena”, es rakstu „tiesiskā dzīve”.

Dvēsele

Kopiena

Es

Saimnieciskā dzīve

Tiesiskā dzīve

Gara dzīve

Tiesiskā dzīve būtu pārāk vāja, ja jūtām nepievienotos varas spēks. Bērns ir atkarīgs no tā, vai pieaugušie iestājas par viņa cilvēktiesībām, apelējot pie varas instrumenta. Bet šī vara nedrīkst noteikt neko citu, kā vien to, ka bērnam ir jātiek audzinātam vai jābūt pabarotam. Ja gara dzīve un saimnieciskā dzīve tiek traucēta, jāiestājas taisnīguma sajūtai, taču šī sajūta neaudzina, kā arī tā nerok zemi. Visam turpmākajam mūsu darbam ir ārkārtīgi svarīgi, lai jūs patiešām saprastu šo vienkāršo faktu: no tā, ka es sajūtu netaisnību, ko piedzīvo trešā pasaule, neviens cilvēks nebūs paēdis, un tāpēc vien, ka es pieprasu labu izglītību, neviens bērns netiks izglītots. Mana taisnības sajūta var parādīt nepieciešamību. Bet ne jau no taisnīguma sajūtas, bet gan no divu noteiktu cilvēku satikšanās un tā, kas viņu starpā notiek, atkarīga izglītība; tāpat arī neviens nebūs paēdis no taisnīguma sajūtas, bet no

tā, ja kāds cilvēks pievērsīsies dabai, no kuras iegūtā vērtība apmierinās cita cilvēka vajadzības.

Jūs redzat, ka kopiena, ja to neizdomā, bet konkrēti apraksta, patiešām iedalās trīs pakārtotās kopienās. Mēs komunicējam viens ar otru trīs veidos: mēs saprotam viens otru un mācāmies viens no otra, mēs apmaināmies ar precēm, un mēs sajūtam taisnību un netaisnību. Ikviens šodien lepojas ar savu atšķirīgo „Es”. Taču neviens nenokrīt uz zemes jau gatavs kā akmens. Cilvēks nonāk pie sevis, veidojot ar saviem līdzcilvēkiem šīs trīs attiecību formas.

Primārie sociālās dzīves faktori

Un tagad pievērsiet, lūdzu, uzmanību tam, kas notiek starp mums, cilvēkiem, kad mēs komunicējam kādā no minētajām jomām. Tad katru reizi starp mums rodas kaut kas objektīvs, cik vien objektīva kāda lieta vai parādība var būt. Tas ir tik īsts, ka bez tā cilvēks nomirst. Cilvēka dzīve ir atkarīga no šiem trim objektiem, kas rodas katru reizi, kad cilvēki kādā no jomām komunicē savā starpā. Kas rodas tad, ja griba satver kāda izklāstīto ideju? Tad rodas spējas. Kas rodas tad, ja ņemot vērā otra cilvēka vajadzības, tiek pārveidota daba? Tad rodas prece vai ekonomiskā vērtība. Un kas notiek tad, ja iekvēlojas vispārcilvēciskās jūtas? Tad rodas tiesības. Un šo trīs objektu raksturs nosaka, vai katrs cilvēks nonāks pie sava Es, vai kopiena būs cilvēka cienīga.

Spējas, prece un tiesības ir sociālās dzīves primārie faktori. Pievērsiet, lūdzu, vēlreiz uzmanību tam, ka es neesmu

definējis, kas kurā situācijā ir spējas, prece vai tiesības. Šodien cilvēki iedomājas, ka šīs lietas ir viegli definējamas. Piemēram, saka: 'Prece ir tas, ko tirgo.' Un tāpēc viņi uzskata tiesības par precī, jo ar tām tirgojas, kā rezultātā piedzīvo Spānijas krīzi. Tas, ko Spānijas tirdzniecības bilancē saskaitīja kopā tādēļ vien, ka uzskatīja to par precī un domāja, ka tādēļ to var skaitīt kopā, tikai daļēji cēlās no dabas pārveides; lielākoties viss izrietēja no esošas vai trūkstošas taisnības sajūtas. Ja mēs gribam piekļūt ar savu domāšanu realitātei, tad jābrīnās ar šo abu faktoru – preces un tiesību – nodalīšanu un jāveido savus jēdzienus atbilstoši tam, ko tiešām var novērot dzīvē. Ar definīcijām jūs nerasniegsiet neko citu kā vien savu personīgo intelektuālo kambarīti augšā mākoņos. Jūs aptversiet eiro krīzes būtību tikai tad, ja ieraudzīsiet, kā, žonglējot ar definīcijām reālu faktu vietā, cilvēki ieslīd haosā. Bet, ja jūs, godīgi raksturojot reālās attiecības, pamazām izlobīsiet būtisko, jums būs viegli saprast, kas patiesībā slēpjas aiz definīcijām, kur šeit darbojas tiesības un kur spēlē iesaistās prece, kā tas, būdams neapzināts, tiek noseigts ar definīciju plīvuru, un kā jūs paši varat reāli un efektīvi iesaistīties katrā situācijā.

Spējas, prece un tiesības – šīs trīs lietas pastāv ārējā dzīvē tik objektīvi, ka es drīkstu apgalvot - viss, ko jūs redzat šajā telpā, sastāv no šīm trim lietām, kas veidojas mūsu starpā un kuras katrs no mums aktuāli ietekmē raksturotajā veidā. Kā jūs domājat, kur mums šeit ir tiesisks process? Tas fakts, ka mēs šeit esam sapulcējušies un varam brīvi runāt, izriet no

tā, ka pietiekami lielam cilvēku skaitam ir sajūta - cilvēkiem pienākas pulcēšanās brīvība. Šī sajūta neattiecas uz mums kā individuāliem gariem, šī sajūta mūsos saka tikai to: 'nav mana darīšana, kas tie ir vai ko viņi domā; man pašam nav obligāti tam jātic, bet man ar varu jāaizsargā viņu brīvība, jo šī brīvība pienākas cilvēkam kā tādām.' Tas ir pirmais, kas pavisam konkrēti darbojas šajā situācijā un rada šī brīža realitāti. Otrs aspekts ir tas, ka es stāvu uz cietas grīdas, ka te ir sienas, galdi un krēsli utt. Tā visa nebūtu, ja kaut kur pasaulē kāds cilvēks nepievērstos zemei un neiestādītu rīsus, ja kāds cits šos rīsus neapēstu un tad, savukārt, nepārstrādātu tēraudu mašīnās, ar kuru palīdzību nākamie uzceltu šīs sienas. Tas izriet no tā, ka cilvēkiem ir ne vien sajūta par vispārcilvēciskām vajadzībām, bet viņi arī pievēršas dabai, un pārveidotā daba iegūst noteiktu vērtību, kuru var mainīt ar citu pārveidotās dabas daļu. Tā šajā telpā pavisam reāli savu lomu spēlē saimnieciskā dzīve un veido šī konkrētā mirkļa realitāti. Un kur ir trešais aspekts? Kur parādās tas, kā viens kaut ko pastāsta, piedāvā to citiem, varbūt viena vai otra cilvēka griba tam panākas pretī, tie saprotas un izveido kopā kaut ko dzīvei derīgu? Protams - starp jums un mani. Lai arī tas nav pareizi teikts: starp jums un mani. Īstenībā es varu teikt tikai: starp tevi un mani, starp tevi un mani, starp tevi un mani utt. Tas norāda uz trešā faktora īpatnību, kurš veido konkrēto mirkli kopā ar diviem citiem faktoriem. Šis trešais būtībā norisinās tikai starp vienu indivīdu un otru indivīdu. Katram no jums ir noteikta pieredze, kuru jūs tagad savienojat ar manis teikto un veidojat katrs pavisam citu jēdzienu,

atšķirīgu no pārējiem. Un daži arī labprāt snauž. Spēju veidošana vienmēr izriet no individuālās piepūles. Tātad - šeit vidū es rakstu trīs faktoros: prece, tiesības un spējas.

Dvēsele

Kopiena

Es

Saimnieciskā dzīve

prece

Tiesiskā dzīve

tiesības

Gara dzīve

spējas

Mēs komunicējam trīskāršā veidā. Mēs radām sociālo dzīvi no trim procesiem. Vienota sabiedrība nav sākums, bet produkts, kas izriet no trim procesiem, kuri ir neiedomājami atšķirīgi. Mēs neapzināmies šos trīs savas kopdzīves avotus, tādēļ ka iefantazējam sākumu gala produktā – vienībā. Mēs domājam, ka valstij jāsniedz mums izglītība, valstij jānodrošina mums ienākumi, valstij jārada tiesības. Tas ir nacionālisms. Un šim nacionālismam nav nekā kopīga ar realitāti; arī tad ne, ja tas tiek paplašināts ar ES vai pasaules virsotni. Tā ir fantāzija. Reālais avots ir vienmēr tur, kur jūs apgūstat spējas, kur jūs starpcilvēciskā telpā piedalāties pašu ražotā produkta īstās vērtības noteikšanā, kur jūs jūtat taisnīgumu vai netaisnību. No šiem trim avotiem plūst dzīve. Pasaules virsotne neīsteno izglītību, tā neveido saimniecību un nerada tiesības. Pretējā gadījumā tā neveicinātu sabiedrības saliedētību; tā pavisam noteikti novestu pie tās šķelšanās un naidīguma. Jo vienība tiek radīta no trim avotiem, un tā var kļūt cilvēka cienīga vienība tikai tad, ja cilvēks apzināti ir klāt

šajos trīs sākumpunktos, nevis kā apburts blenž uz šķietamo „augšu”. Šī „augša” ir fantāzijas produkts. Tā ir tikai paša atbildības noliegšana, un tā ir reāla tikai tad, ja es noveļu no sevis atbildību un līdz ar to piešķiru tai varu pār sevi. Taču tai nav varas pavērst sociālajā dzīvē ko nebūt uz labo pusi, jo sociālā dzīve norit caur individuālo cilvēku. Tikai tā var mainīt virzienu. Jo šaurāka ir piramīdas virsotne, jo tālāk tā ir no sociālā jautājuma atrisināšanas. Varbūt aplūkosim šos trīs sociālās dzīves sākumpunktus precīzāk.

Prece saimnieciskajā dzīvē

Vispirms varbūt uzdosim sev jautājumu, kas tas īsti ir - prece? Lūk, šeit es jūtos spiests pateikt ko tādu, kas sākumā izklausīsies pēc paradoksa. Es apgalvoju, ka prece ir kas tāds, ko nevar satvert. Ļaujiet man to paskaidrot. Redziet, te ir mans mobilais telefons. Ja mēs uztveram to kā lietu, kuru var satvert, mēs varam uzskaitīt tās jutekliski-fiziskos parametrus, tehniskās īpašības, bet tomēr – kas tas tāds ir? Mūsu priekšā ir daļa no fiziskās īstenības. Tātad mans mobilais telefons ir fizikas objekts. Bet vai tādēļ tas ir arī ekonomikas objekts? Nebūt ne. Preces raksturu šī fiziskā lieta iegūst tikai tad, kad es iesaistu to kādā starpcilvēciskā procesā. Un šīs preces raksturs nepārtraukti mainās, kamēr es turu to rokās. Tā pat var zaudēt preces īpašības, kamēr es turu to rokās, preces vērtība var tuvoties nullei. Kā ir tad, ja, piemēram, šis telefons ir aizmirsts un atrodas bēniņos? Vai arī tad tas ir prece? Vai, piemēram, šī telefona tautsaimnieciskā vērtība

atšķiras, ja tas atrodas manās vai cita cilvēka rokās? Tātad - tam, kas padara šo telefonu par saimnieciskās dzīves elementu, vispirms jāpievienojas fiziskajam priekšmetam, pateicoties kuram, tas, tā sakot, dotajā mirklī staro no telefona starpcilvēciskajā sfērā.

Katrā ziņā, lai ieraudzītu šo starpcilvēcisko elementu, nepietiek ņemt vērā tikai acīmredzamus faktorus, bet jālūkojas tālu pasaulē. Es, piemēram, pētu tirgu, studēju cenas un izveidoju tirgus statistiku. Statistika man parāda, ka es varu pārdot savu telefonu par 100 eiro. Es izrēķinu, kas paliek pāri, atņemot pirkšanas summu, redzu, ka tas būtu labs darījums, un nolemju ražot šādus telefonus. Es uzsāku ražošanu. Taču, kamēr es ar saviem līdzstrādniekiem ražuju fabrikā telefonus, kādam japānim ienāk prātā ģeniāla ideja, kā šo modeli varētu uzlabot un uzlaboto variantu pārdot pat lētāk par manu novecojušo modeli. Es zinu konkrētus gadījumus no farmācijas industrijas, bet ikviens pazīst līdzīgas situācijas. Tā ir ikdiens. Ja es tagad izlieku savu telefonu tirgū, ko tas ir vērts? Vai es dabūšu par to savus 100 eiro? Var pat gadīties, ka tam būs jāpaliek pie manis, jo tam vairs nebūs nekādas vērtības.

Tam patiesi nav nekādas vērtības, ja tas nevienam nav vajadzīgs, un tas, lūk, ir svarīgi, jo tas, kas nevienam nav vajadzīgs, ko es faktiski esmu uztaisījis tikai pats sev, ekonomiskajam procesam ir vienaldzīgs, tam nav itin nekādas saimnieciskās vērtības. Tas, ko es taisu pats sev, nav prece. Vai es pagrabā konstruēju lidmašīnu modeļus, vai nodarbo-

jos ar sportu, daba kļūst par precīti tikai tad, ja es to ne tikai apstrādāju, bet arī ņemu vērā cita cilvēka vajadzības, un ja mana darba auglis atbilst šīm vajadzībām tā, ka šis cilvēks to pieņem. Ja nē, tad es vēl neesmu iekļāvies sociālajā dzīvē, un tad nav nekādas cenas, nekāda preču apgrozījuma, nekādas naudas, nekādas saimniecības.

Par to varētu ilgi prāt, taču tas ir fakts: ekonomika sākas tad, kad es strādāju nevis sev, bet citiem. Tagad jūs varētu teikt: Nu un tad? Tas taču nokārtojas pats no sevis. Novecojušo telefonu ražotājs vienkārši bankrotēs un būs spiests piedāvāt kaut ko vajadzīgāku. Tā, lūk, domā arī mūsu tā sauktās „tautsaimniecības zinātnes” pārstāvji, kā jūs varbūt zināt. Viņi piešķir šim fenomenam jauku, necilvēcisku apzīmējumu: „tirgus tīrīšana”. Izsakoties šādi, viņi neredz izšķirošo ekonomiskā procesa momentu. Kamēr es ražuju telefonus, es kaut ko patērēju. Man šajā laikā jāēd, tāpat kā maniem līdzstrādniekiem. Man vajadzīgs arī apģērbs utt. Un kādam jāsaģādā arī izejvielas, kuras vajadzīgas telefona ražošanai. Arī viņam kaut kas jāēd visu šo laiku. Tas nozīmē, ka noteiktam zemnieku skaitam jāapstrādā zeme, noteiktam kalnraču skaitam jāsaģādā man rūda un šuvējām jāizgatavo mums visiem apģērbs. Arī pastniekiem jāiznēsā pasts, un tas viss tikai tādēļ, lai es varētu ražot mobilos telefonus. Tas viss satek telefonā, proti, daudzu cilvēku dzīves laiks. Ja tagad šis telefons, kas ir aprijis visas minētās preces un visu minēto, kā arī daudzu citu cilvēku dzīves laiku, neatbilst neviena cilvēka vajadzībām, ja tautsaimnieciskais process nevar to sagremot,

bet gan izraida no sevis nesagremotu, ko tas nozīmē tautsaimniecības kopbilancei? Ko tas nozīmē citu preču vērtībai, kurās šis dzīves laiks nevarēja ieplūst, kuru atbilstoši mazāk tika saražots tikai tādēļ, ka konkrētais tautsaimniecības spēks tika ievirzīts sliedēs, kuras beidzās strupceļā?

Ja jūs gribat salīdzināt to ar kādu fenomenu no dzīves, tad vislabākais tēls ir vēža audzējs. Arī vēža gadījumā runa ir par to, ka uzturvielas no organisma tiek aizvadītas tur, kur tās veido ko tādu, kas organiski nevar iekļauties organismā, tāpat tam nekalpo, bet gan izraisa pārspilētu šūnu vairošanos. Tas pats notiek, kad ražošana orientējas pēc tirgus statistikas un saimnieko ar dzīvi nesaistīti.

Ekonomiskais process ir būtiski sarežģītāks, nekā uzņēmējdarbības un tautsaimniecības triviālajās mācībās paustie uzskati. Saimniekot nozīmē: izejot no šodienas vērtību attiecībām, veidot nākotnes vērtību attiecības. Ja es šodien kādā vietā ražuju ko tādu, ko rīt nevarēs pārdot, tad tas skar ne tikai mani, bet visu struktūru, visu vērtību savstarpējās attiecības. Ir taču atšķirība, vai uzņēmējs ražo kaut ko balstoties tikai uz tirgus pētījumiem, vai arī viņš iepriekš zina, kā darbs iekļausies kopīgajā saimniecības struktūrā. Bet tad viņam jāzina daži faktori, kurus nevar izdibināt, tikai vērojot tirgu. Piemērā ar mobilo telefonu mēs redzējām, kurš faktors galu galā nospēlēja izšķirošo lomu: tas, ka Japānā kādam cilvēkam ienāca prātā ideja uzlabot telefonu ar mazākiem ieguldījumiem. Kam būtu jānotiek, lai mūsu uzņēmējs netrāpītu, tā sakot, garām tirgum? Viņam būtu jārunā ar

uzņēmēju Japānā. Viņam būtu jāsakontaktējas ar visiem pārstāvjiem mobilo telefonu ražotāju nozarē, jāizveido sava veida komunikatīvs tīkls. Šajā tīklā būtu jāpanāk ievērojams noteiktās nozares uzņēmumu skaits, izveidojot īpašu padomi, kurā būtu jāpiedalās ne tikai uzņēmējiem, bet arī darba darītājiem, strādniekiem, jo tīrās īpašnieku intereses ir pretrunā ar vērtību veidošanu. Varbūt šeit der forma, ko esmu parādījis vienā no saviem rakstiem. <http://www.dreigliederung.de/assoziativewirtschaft/>

Un tad padomājiet, lūdzu, vēl par ko citu. Pieņemsim, ka mūsu uzņēmējs ir sakontaktējies ar visiem nozares pārstāvjiem un atkal ražo mobilos telefonus. Bet kaut kur pasaulē uznāk liels sausums un tiek savākta maza labības raža. Vai mūsu uzņēmējs tur saņems savus 100 eiro par telefonu? Nē, viņš tos nesaņems, jo šajā reģionā relatīvi vairāk naudas tiks izdots par labību, kas patērētājam būs lielāka vērtība nekā telefons. Tas nozīmē, ka, patiešām vēloties apmierināt cilvēku vajadzības, man jāpārzina ne tikai vienu nozari, bet visas nozares un to kopsakarības. Man jāpārzina manas nozares sasaisti ar citām nozarēm: vai salīdzinājumā ar lauksaimniecības nozari mobilo telefonu ražošana vispār var augt, vai turpmāk var uzņemt kapitālu, vai vēl ir kreditēšanas vērts, vai varbūt no tās jāizņem kapitāls, nozarei jāsarūk un man jāmeklē cits darbs, pirms ražošana kļūst veltīga un es palieku bez darba. Te man būtu jāzina šķietami nebūtiskas lietas, piemēram, kā zemnieks nonāk pie atziņas, ka rīt līs lietus. Tātad jāuzbūvē visu nozaru un uzņēmumu reprezen-

tatīvais tīkls. Ne gluži visi uzņēmumi, bet tomēr ievērojams to skaits var veidot tīklu (sasaisti), ja vien ir nedaudz labās gribas.

Tikai tas ļaus vairs nesaimniekot akli, bet patiešām jēdzīgi ieguldīt savu darbu visas sabiedrības labā, patiešām apmierināt līdzcilvēku vajadzības. *Homo oeconomicus* tiks pārvarēts tikai tad, kad cilvēki sāks interesēties viens par otru. Šī ir asociatīvās saimniekošanas ideja. Uztvere, domāšana sasaistē un kooperācija ir līdzekļi saimniecības uzbūvei, kurā atsevišķam cilvēkam ir iespēja to ietekmēt un vienlaicīgi justies tajā droši. Jo tikai tad, kad katrs patiešām strādā citiem, nevis sev, ikvienam jebkurā laikā ir arī ienākumi. Ņemot vērā darba sadales faktu, šī kopsakarība pamazām būtu jāsaprot visiem. Es rakstu zem Es „domāšana/uztvere”.

Dvēsele

<u>Kopiena</u>		<u>Es</u>
Saimnieciskā dzīve	prece	domāšana/uztvere
Tiesiskā dzīve	tiesības	
Gara dzīve	spējas	

Izglītība gara dzīvē

Tātad, lai saimnieciskajā procesā rēķinātos ar indivīdu, nepieciešama plaši sazarota domāšana un uztvere. Tagad - kā ar gara dzīvi? Kā panākt, lai individuālais cilvēks to uzņemtu un kopiena to balstītu?

Aktuālais izglītības (*Bildung* – burt. veidošana) process notiek starp mani un jums, vai, kā es pirmīt teicu, nevis starp mani un jums, bet īstenībā starp mani un tevi, un tevi, un tevi, t.i., katru no jums individuāli. Kas tad notiek starp mani un tevi šajā mirklī? Es veidoju kādu jēdzienu tā, lai tu varētu to uztvert. Tas ir mans jēdziens, bet tev tas ir uztveres objekts. Un kamēr tu šo savu uztveri, tātad, to, ko tu uztver no manis, savieno ar citiem uztveres objektiem jeb iespaidiem, kurus tu esi saņēmis kur citur, un šādi veido sev jēdzienu par to, ko es saku, tu faktiski veido (izglīto) sevi. Te rodas tavas gribas uztvertais un caurstrāvotais jēdziens. Jēdzieni neceļo apkārt telpā. Parasti cilvēki domā, ka, komunicējot savā starpā, viņi apmainās ar „informāciju”, un iedomājas to tā, it kā tavas smadzenes būtu koka gabals un es tajā iegrieztu savu domu, it kā mana doma varētu bez tavas līdzdalības ielīst tavās smadzenēs. Bet tā tas nav, jo mūsu starpā ir siena, kuru veido atšķirības domāšanā un uztverē. Un šo sienu var pārvarēt tikai katrs pats, uzbūvējot savu individuālo tiltu, t.i., jēdzienu. Viens izveido šo jēdzienu tā, cits savādāk, trešais nemaz neizveido. Katrā ziņā, ja tas izveidojas, tad tikai individuālas gribas piepūles rezultātā. Un te mēs varam skaidri redzēt, uz kā balstās izglītības jeb cilvēka veidošanās process – tā ir viņa brīvā griba.

Šodien cilvēki domā, ka izglītībai nav vajadzīga **brīvā griba**, ka pietiek ar **ideju**. Un vēl viņi domā, ka idejai kaut kur jānī, vislabāk kopā ar fizisku varu. Ideju saista ar varas monopolu, ar valsti. Tur nu tā mīt, labā ideja, visticamāk kaut kur augšā

– Eiropas savienības pārvaldē. Un no turienes tā notek lejā: caur valdībām, izglītības ministrijām, caur mācību spēkiem līdz pat gala patērētājam – bērnam ar lielām acīm un ausīm; caur tām šī labā ideja iekļūst viņā, līdz viņš top gudrs un izglītots. Tā cilvēki šodien iedomājas izglītību.

Patiesībā izglītība ir kaut kas pilnīgi pretējs. Izglītība īstenojas, ja bērns liek cita izklāstītai idejai kaut ko pretī, pārbauda to, saista ar sevi un beidzot izveido savu jēdzienu. Izziņa vienmēr balstās iekšējā aktivitātē. Arī starp mani un jums izglītošanās notiek tikai tiktāl, cik jūs paši sevi nostādāt man pretī. Mans jēdziens nevar nokļūt jūsu galvās bez jūsu līdzdalības, un, ja tas tur arī nokļūtu, tad jūs to nesaprastu. Jāsaprot jebkurā gadījumā ir jums pašiem. Protams, ļoti viegli var pierādīt pretējo. To var viegli pierādīt, ja piedraud bērnam ar varu. Iedod bērnam ideju un liek viņam iemācīties to no galvas. Un ja bērns nevar to atstāstīt, viņš tiek sodīts. Vispirms viņu izslēdz no skolas un tad arī no līdzdalības sabiedrības saimnieciskajā un kultūras procesā. Tas notiek, ja skolu saista ar valsti, ja skola tiek uzskatīta par valsts lietu, skolotājs par valsts varas instrumentu, kura pusē ir visas tiesības. Tad šīs tiesības darbojas pret bērnu, jo savas tiesības viņam jāsaņem no valsts ierēdņa, no skolotāja, faktiski jānopērk ar paklausību, ar pakļaušanos viņa prasībām, t.i., ar savas individualitātes noliegšanu. Un tā, eksperimentējot ar bērnu, brīnišķīgi var prezentēt savu pasaules uzskatu. Tad šķiet, ka idejas vienkārši kursē no vienas galvas citā, taču šādai ideju ceļošanai iekšā-ārā nav nekā kopīga ar

izglītību, ja ar to saprot cilvēka veidošanos. Patiesībā vecās dzirnavas tikai griežas galvā, neveidojot neko jaunu. Bērns kļūst arvien vājāks, viņa griba no nelietošanas panīkst, un šīs mokpīlnās procedūras beigās viņš notic, ka galvā griežas viņa paša domas.

Rezultātā cilvēki lieto kādreiz pasīvi iegaumētās domas tā vietā, lai paši tās veidotu. Un viņi joprojām staigā apkārt kā vairāk vai mazāk tukši trauki, gaidot, lai kāds ieliek viņos kādu domu. Pavērojiet, piemēram, kas slēpjas aiz PISA-studijām, lai saprastu, kādēļ valsts šodien radina bērnus uzskatīt garu (zināšanas) par pakalpojumu, kas viņiem no kāda jāizlūdzas tā vietā, lai atraisītu paša gara produktivitāti. Nav nekādas izglītības; ir tikai valsts aparāts, kas uztur sevi uz cilvēku novājināšanas rēķina. To sauc par izglītības sistēmu jeb kvalitātes nodrošinājumu. Tajā nekas neveidojas, jo studentam tiek iepotēts, ka viņam vecas ideoloģijas reproducēšana jāuzskata par paša jaunākajām atziņām. Mūsdienu izglītības sistēma ir piemērota tam, lai padarītu cilvēkus izmantojamus citu cilvēku interesēs. Mums jāsasniedz pretējais: patiesi kvalitatīvas izglītības nolūkā tā jānostāda uz savām kājām. Brīvai cilvēka gribai jānodod iespēja sevi īstenot; nākotnē nevienu vairs nevarēs piespiest pasīvi pieņemt to vai citu pasaules uzskatu. Mums ir vajadzīga brīva gara dzīve, bet brīvība sākas katrā pašā, tas nozīmē, ka instruments jaunas gara dzīves īstenošanai ir mūsu pašu brīvā griba. Mums sākumā pašiem jāielaiž griba savā domāšanā. Mēs pat nemanām, cik tā sauktā domāšana šodien ir pasīva parādība,

un pat tāda tā cilvēkiem šķiet pārāk nogurdinoša. Bet cilvēks nekādi netiks pie pašnoteikšanās šajā jomā, kamēr idejām, kas plūst viņam virsū, pretī nenostādīs paša gribu. Tātad man šeit zem **Es** jāieraksta vēl „**griba**”:

		Dvēsele	
	<u>Kopiena</u>		<u>Es</u>
saimnieciskā dzīve		prece	domāšana/uztvere
tiesiskā dzīve		tiesības	
gara dzīve		spējas	griba

Tiesības tiesiskajā dzīvē

Jūs redzat, šeit vidū kaut kā trūkst, proti, kas atbilstu tiesībām. Jūs tūlīt sapratīsiet, kādēļ es atstāju tam vietu tieši vidū. Uz kā balstās tiesības? Es bieži esmu aplūkojis tās no īpašuma aspekta, bet šodien gribu ieskicēt to no pavisam citas puses, lai negarlaikotu jūs ar atkārtojumiem. Pieņemsim, ka cilvēkus uzrunā tas, ko es šeit izklāstīju, un mēs izveidojam saimniecisku asociāciju un organizējam brīvo gara dzīvi. Tātad, no vienas puses, mēs gribam saimniekot asociatīvi, solidāri un, no otras puses, gribam brīvi izglītoties. Kas tad notiktu? Tad iestātos visšausmīgākais, visnecilvēcis-kākais stāvoklis, kādu vien var iedomāties! Jo ir tā, ka pēc savām dotībām un spējām cilvēki nav vienādi, bet ļoti atšķirīgi. Tātad, ja mums, no vienas puses, ir asociācija un, no otras puses, individuālā brīvība, tad brīvības mums faktiski nebūs, jo tad tas, kurš no dabas ir vairāk apdāvināts kādā jomā, pārņems varu pār citiem asociācijas biedriem. Viņš

varēs atļauties dot no sevis kopienai mazāk un dzīvot vairāk no savas garīgās darbības augļiem, bet citi, ja gribēs, lai viņiem arī kas atlec no šī gara produktivitātes, būs spiesti dāvināt viņam savu roku darbu vai, citiem vārdiem, saņemt par to tik daudz, cik gudrākais viņiem atvēlēs. Arī to mēs šodien redzam visur pasaulē. Piemēram, *dm* (drogēriju ķēde Vācijā) un tās īpašnieka Getca Venera attiecības ar viņa līdzstrādniekiem, vai attiecības kādā citā uzņēmumā. Un sevišķi izteikti tas parādās Vācijas attiecībās ar Āfriku. Jūs varat to redzēt pēc tirdzniecības bilances starp Vāciju un Āfriku. Kas iet no Vācijas uz Āfriku? Pārsvārā tehnoloģijas, farmācijas produkti, izglītība utt., tātad Viduseiropas gara dzīves produkti. Afrikāņi ir atkarīgi no šī gara, piemēram, tādēļ, ka viņi savu produkciju pasaules tirgū var piedāvāt tikai ar šī Eiropas gara sasniegumu palīdzību. Eiropieši praktiski neko nedod no sava gara, un par to, ko viņi dod, afrikāņi nonāk parādos uz visiem laikiem, tik lielos parādos, ka viņi ir spiesti savu roku darbu eiropiešiem praktiski dāvināt. Pašlaik afrikāņi eiropiešu labā strādā par vienu eiro dienā, jo viņiem jāsamaksā cena par eiropiešu „palīdzību”. Palasiet līgumus starp Vāciju un Āfrikas zemēm, un jūs redzēsiet, ka pastāvošā cena par „attīstības palīdzību” ir roku darba darītāju paverdzināšana no garīgā darba darītāju puses.

Tas nozīmē, ja jūs domājat tikai divdaļīgi un vēlaties organizēt, no vienas puses, saimniecisko dzīvi un, no otras puses, garīgo dzīvi, ka jūs radāt situāciju, kurā viens cilvēks var

izmantot otru. Cilvēks tiek iesaistīts saimnieciskajā procesā kā prece, viņa resursi tiek citu cilvēku gara izmantoti, kamēr vien viņš ir spiests atdot otram savu roku darbu un iesaistīties materiālajā darbā vairāk par citiem. Ja mēs iztēlojamies šādu strādnieku un iedomājamies sevi viņa vietā, mūs pārņem sajūta ka īstenībā neviens, lai paliktu cilvēks, nedrīkst pilnībā nodoties saimniecībai. Mums var rasties sajūta, ka cilvēka esamībai noteikti pienākas iespēja daļu savas dzīves veltīt sev. Mēs nojaušam, ka cilvēks, vienmēr būdams aizņemts tikai ar noteiktu materiālo darbu, faktiski ir sava veida augstāks dzīvnieks, bet vēl ne īsts cilvēks. Un tas mūs vedina pie sekojošas domas: lai būtu pilnīgs cilvēks, katram, kurš daļu sava laika veltī darbam citu cilvēku labā, jābūt arī laikam apmierināt savas gluži personīgās un tīri cilvēciskās intereses. Ja mēs skaidri sajūtam, ka cilvēks nedrīkst būt iejūgts tikai sociālajā dzīvē, ka viņam jāizdzīvo arī savs antisociālais instinkts, tad mēs nonākam pie demokrātiska darba laika ierobežojuma. Mēs nonākam pie tā, ka būtībā darba laiks ir tīri tiesisks jautājums. Vadoties no sajūtas par vispārējo cilvēka vērtību mēs nonākam pie tā, ka, teiksim, kalnracis nedrīkst strādāt ilgāk par 5 stundām dienā, lai viņam atliktu spēka atlikušajā laikā darīt arī ko citu. Tādējādi tiesības nostājas kā starpnieks starp saimniecību un garu, proti, tās nodrošina katram cilvēkam gara dzīvi; tas nozīmē, ka katram cilvēkam atliek laika pavisam brīvi sekot savām tīri cilvēciskajām interesēm. Tādēļ esmu ierakstījis tiesības starp gara dzīvi un saimniecisko dzīvi.

Šai tiesiskajai dzīvei arī jābūt īpašam pamatam, tai jāvadās vienīgi pēc demokrātiskas izjūtas par to, kas ir pareizi, līdzīgi kā saimnieciskā dzīve vadās pēc uztveres un gara dzīve pēc brīvās gribas. Tā nedrīkst vadīties pēc saimnieciskām vai gara dzīves interesēm. Tas nozīmē, ka kalnrači kā prece, protams, kļūs dārgāki, ja reiz šajā nozarē cilvēki mazāk strādās, taču tas nekādi neattiecas uz tiesisko dzīvi; tā ir asociāciju problēma. Saimniecībai un gara dzīvei jāpieņem likums kā dotums. Tādēļ Rūdolfš Šteiners saka, ka nākotnē preču cenām būs jāveidojas pēc demokrātiski noteikta darba laika, nevis otrādi. Šodien tas ir otrādi: šodien, lai atbilstu zemām preču cenām, cilvēkam jāstrādā arvien vairāk. Tas laupa viņam laiku, kurā viņš varētu brīvi attīstīties un būt atbildīgs sociālās kopienas nesējs. Lai cilvēkam piederētu laiks, kurā viņa galva būtu brīva vispusīgai attīstībai, mēs nevaram vērsties pie asociācijām vai individuālas sapratnes, bet tikai pie ikdienā, anonīmā komunikācijā atzītas katram cilvēkam piemītošas vispārcilvēciskā elementa vērtības. Es rakstu šeit vidū „jūtas”.

	Dvēsele	
<u>Kopiena</u>		<u>Es</u>
saimnieciskā dzīve	prece	domāšana/uztvere
tiesiskā dzīve	tiesības	jūtas
gara dzīve	spējas	griba

Ko katrs var darīt?

Jūs atceraties, manas lekcijas sākumā es teicu: kad cilvēkam neatliek laika sev, viņš neizbēgami seko savam antisociālajam instinktam tā vietā, lai sekotu sociālajam; tad viņam svarīga ir tikai alga, nevis sava darba mērķis. Mums nepieciešams sociālais impulss saimniecības jomā, kurā mēs strādājam, apmierinot savu līdzcilvēku vajadzības. Te mēs gribam orientēties tikai pēc **brālības** ideāla. Tāpēc jāpastāv tiesiskajai sfērai, kas uzbūvēta pēc **vienlīdzības** principa. Jebkuram cilvēkam jābūt iespējai piedalīties lēmumu pieņemšanā par lietām, kuras skar katru no mums. Un tad mēs nonāktu pie atziņas, ka nepieciešams ierobežot laiku, kuru mēs pavadām, strādājot saimniecības sfērā. Un no tā izriet trešais faktors, proti, ka antisociālajam elementam vairs nav jāizlādējas saimniecības jomā, jo tas saņem pats savu valstību, proti, gara dzīvi, kurā atsevišķais cilvēks drīkst **brīvi** attīstīt savas dotības.

Tā jūs varbūt sapratīsiet kādu īpatnēju Rūdolfā Šteinera izteicienu, ka trīsdaļīgā sociālā organismā antisociālajai tieksmei jābūt savai jomai, un tā ir brīvā gara dzīve. Šeit, saka viņš, konkurence ir īstajā vietā. Zinātnes un pētniecības jomā dažādi uzskati drīkst brīvi konkurēt savā starpā. Patiesības interesēs izglītības jomā nekādā gadījumā nedrīkst valdīt vienlīdzības princips. Tas drīkst valdīt tikai specifiskajā valsts sfērā. Tātad, valsts nedrīkst pārvaldīt izglītību, nedrīkst pastāvēt tāda „valsts zinātniskā padome” vai „skolas likums”. Tiem, kuri mācās, pašiem (bērnu vietā viņu vecākiem)

jāpārvalda savs mācīšanās process, pašiem jānosaka, ko un kā viņi grib mācīties. Izziņas un patiesības jautājumos katram jāspēj apliecināt pašam sevi. Tad auglīga ideja izkonkurēs neauglīgu, nevis tiks veicinātas valsts atbalstītas un finansētas neauglīgas vai pat cilvēkiem kaitīgas idejas un projekti. Tā ir liela problēma, ka šodien mēs perējam ārkārtīgi daudz neauglīgu ideju. Mums nav brīvas gara dzīves, jo to nožņaudz valsts. Piemēram, no vienas puses, mums ir 27 mljrd. nodokļu naudas atomenerģijas pētniecībai, bet tajā pašā laikā tikai 6 mljrd. reģeneratīvo enerģiju pētīšanai. Tas novedis mūs pie lielas problēmas, jo tagad būtībā vairs nevar atteikties no atomenerģijas. Otrs piemērs: šodien valsts lemj, kāds „kultūraugs” jāaudzē, bet nākotnē katram pašam jāizvēlas, kuru garu viņš grib barot. Tas nozīmē, ka atsevišķam cilvēkam nebūtu jāmaksā nodokļi, kurus valsts pēc tam investē izglītībā, bet, paturot nodokļu naudu sev, pašam jādod tā tam, kuru viņš uzskata par spējīgu mācīt viņa bērnus vai viņu pašu. Atsevišķam cilvēkam jāatgūst tiesības pašam spriest par savu dzīvi, turklāt reāli, nevis tikai domās. Un, ja viņš izcīnīs brīvību kultūras un gara jomā, tad vairs nepretendēs uz brīvību saimnieciskā jomā. Šodien gara dzīves vietā mums ir brīvība saimnieciskajā jomā (t.s. brīvais tirgus). Cilvēks grib justies brīvs, lai gan īstenībā viņš tajā var darboties tikai pēc brālīguma principa, jo šodien darba dalīšanas apstākļos neviens vairs nevar strādāt tikai sev, viņš strādā citu labā. Tā kā brīvības vietā mums šodien ir liberālisms.

Noslēgumā aplūkosim visas trīs jomas kopā. Kas mums te ir? Ja saimniecisko dzīvi nenosaka tiesības vai gara dzīve (saprāts), un tas, ko uztver atsevišķais cilvēks, ar asociatīvi komunicējošo uzņēmumu starpniecību tiek padarīts caurspīdīgs, ja gara dzīve balstās nevis priekšrakstos vai naudas varā, bet brīvajā gribā, un tiesības – nevis romiešu idejā, bet šodien dzīvojošo cilvēku jūtās, tātad, ja ir iespējama: 1. Brālīga saimniekošana un tirdzniecība, 2. Brīva domāšana gara dzīvē un 3. Vienlīdzība likuma priekšā, tad mums ir kopiena, kura nes Es. Tikai tad sabiedrības saturs ir individuālais Es.

Bet nu ir noticis kas īpatnējs, jo īstenībā es gribēju aprakstīt arī pretējo. Līdz šim es tiku aplūkojis tikai Es no kopienas puses. Bet es solīju paskatīties arī uz kopienu no Es puses, parādot, kā Es kļūst par kopienas nesēju un ka šo Es var izprast tikpat konkrēti kā kopienu. Tagad mums vairs nav laika, bet tas arī nav vajadzīgs. Ja jūs tagad mierīgi aplūkosiet šo shēmu, tad redzēsiet, kā Es var ienākt kopienā, kādus pirmos soļus katrs no jums var spert. Nav vajadzības vēl ko teikt. Ja jūs to saredzat, tad sapratīsiet arī, kādēļ es teicu: caur trīsvienību mēs nonākam pie kopienas veidojošiem spēkiem vienlaicīgi ar konkrētā Es sapratni. Un, ja jūs kādu brīdi pavisam mierīgi aplūkosiet šo shēmu, tad sapratīsiet arī, kādēļ es teicu: caur trīsvienību mēs nonākam pie imances, t.i., pie tā, ka visas trīs jomas caurstrāvo cita citu un tiek viena kopēja gara nestas. Šeit cilvēks un kopiena patiešām satiekas. Vai jūs to saredzat?

	Dvēsele	
<u>Kopiena</u>		<u>Es</u>
saimnieciskā dzīve	prece	domāšana/uztvere
tiesiskā dzīve	tiesības	jūtas
gara dzīve	spējas	griba

Dalībnieks: Es tomēr labprāt gribētu uzzināt, ar ko man jāsāk?

Johanness Mosmanns: Paskatieties šeit, kreisajā pusē. Es teicu: Es var tikt kopienas nests tikai tad, ja tās locekļiem ir atbilstoša taisnīguma sajūta. Tāpat uztveres organizācija saimnieciskajā dzīvē, un tāpat arī brīvā griba gara dzīvē. Tad Es tiek nests. Bet kā Es kļūst par kopienas nesēju? Paskatieties uz otru pusi. Es izpaužas caur domāšanu, jušanu un gribu, un, uztverot to šajās izpausmēs, mēs uztveram to konkrēti. Citādi tas paliek par abstrakciju. Un tagad atbildiet man, lūdzu, paši uz izšķirošo jautājumu: no kurienes jānāk demokrātijai, no kurienes tā – solidārā saimniekošana – var atnākt, kā var sākties brīvā gara dzīve? Vai jūs saredzat, kādi ir šī Es nākamie soļi?

Dalībnieks: Man, piemēram, jāsāk uztvert.

Johanness Mosmanns: Es arī tā domāju. Mums no augšas (no Es) jānonāk ārējā telpā. Mums pašiem jākļūst par trīsdaļīgu būtni un jāatšķir sevī trīs sfēras. Kas man jādara, lai uztvertu? Piemēram, pavisam reāli jāapmeklē citi cilvēki. Vienam

strādniekam, kurš strādā kādā uzņēmumā, jāsatiekas ar cita uzņēmuma strādnieku, lai dalītos noteiktā informācijā. Nākamnedēļ mēs atkal turpināsim darboties šajā virzienā; mēs esam uzaicinājuši vienu patērētāju apvienību un gribam redzēt, kas mūsu starpā ir iespējams. Nāciet arī jūs, varbūt tas būs sākums. Bet tieši viens no trim sākumiem. Kas jādara, lai atbrīvotu gara dzīvi? Protams, jāaktivizē sava griba. Un tas nozīmē, ka mums jāpārvalda autoritātes veidošanas process. Valsts vara, izsniedzot diplomus, piešķirot grādus un apbalvojumus, automatizē autoritātes atzīšanas procedūru. Bet jūs nekļūsiet brīvi tādēļ vien, ka iedomāsieties pēkšņi visu zinām paši, bet gan tad, ja jūs jēdzieniem „atzīšana” un „autoritāte” piešķirsiet reālu saturu, tas nozīmē, aktīvi meklēsiet un atzīsiet tās personības, no kurām jūs varat ko mācīties. Brīvā gara dzīve ir atkarīga no tā, vai mēs, piemēram, uzskatām par autoritāti kādu, kuram valsts piešķirusi doktora grādu, vai esam pietiekami pieauguši, lai paši meklētu sev autoritātes. Bet šis ir gribas jautājums, te jums neviens nepiedāvās patiesību pašsaprotamā kārtā. Un kas mums jādara, lai darbotos taisnīguma sajūta? Mums vienkārši jāvadās pēc šīs sajūtas un jācenšas panākt, lai vardarbība tiktu konfrontēta ar šo sajūtu. To, šķiet, ir visgrūtāk panākt, jo vardarbība ir tik dziļi iebraukusi gara dzīvē un saimnieciskajā dzīvē, ka demokrātija šķiet gandrīz neiespējama. Bet varbūt demokrātiju var piemērot, vēl pirms sākas oficiālais spiediens. Piemēram, dibinot jaunu skolu, var organizēt darba laikus, vadoties pēc šīs sajūtas attiecībā vienam pret otru – gluži cilvēciski. Tas, protams, var izraisīt

saimniecisku problēmu, un tā rodas nākamais uzdevums. Tātad, sākt domāt, just un gribēt, kļūt par kungu šajās trīs iekšējās valstībās – tas ir tas, ko jūs varat darīt tūlīt, un tas arī savedīs jūs kopā ar līdzcilvēkiem.